

Slutrapport

Ekonomiskt stöd till utvärdering av lokalt brottsförebyggande arbete

Det sker mycket brottsförebyggande arbete runtom i landet, både som projekt och i den löpande verksamheten. Några av dessa insatser har utvärderats med hjälp av ekonomiskt stöd från Brottsförebyggande rådet (Brå).

Brå publicerar ett urval av slutrapporterna på myndighetens webbplats för att sprida kunskap om goda exempel och hjälpa andra aktörer i deras brottsförebyggande arbete. Det här är en sådan rapport.

För sakuppgifter och slutsatser i dessa rapporter står respektive författare eller organisation.

Fler rapporter finns att ladda ner på www.bra.se/ekostod

Utvärderad med stöd från:

Sociala insatsgruppen (SIG) i Linköping

- en rapport om arbetssätt, resultat och potential

Lena Brönnert & David Ekholm, Linköpings universitet

Förord

Denna rapport redovisar uppföljning av arbetet med Social insatsgrupp (SIG) i Linköpings kommun. Uppföljningen har initierats av Linköpings kommun, tillsammans med Linköpings universitet och finansieras av Brå. Den undersökning som presenteras i rapporten är genomförd av Lena Brönnert och David Ekholm, med den senare som projektledare. Även Catharina Carlsson har deltagit i planeringen av denna undersökning och har bidragit till studien med förberedande arbete och i övrigt med viktig kunskap. Författarna vill tacka Catharina för hennes bidrag. Vi vill dessutom tacka universitetslektor Sofia Nordmark och universitetslektor Madeleine Wirzén, båda vid institutionen för kultur och samhälle (IKOS), Linköpings universitet, för läsning och granskning av rapportmanuset. Vi vill också tacka företrädare för Linköpings kommun för gott samarbete.

Framförallt vill vi framföra ett särskilt tack till de ungdomar som bidragit genom att dela sina bilder av insatserna inom Sociala insatsgruppen samt de professionella som bidragit med viktig kunskap! Utan ert deltagande hade detta arbete inte varit möjligt.

Lena Brönnert och David Ekholm

Norrköping/Linköping, augusti 2022

SAMMANFATTNING.....	4
1 BAKGRUND	7
1.1 SOCIAL INSATSGRUPP I SVERIGE	7
1.2 SOCIALA INSATSGRUPPEN I LINKÖPING	8
2 BEFINTLIG KUNSKAP	9
2.1 TIDIGARE UTVÄRDERINGAR AV SIG.....	9
2.2 TIDIGARE FORSKNING OM BROTTSPREVENTION.....	10
3 DENNA STUDIE.....	12
3.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	12
3.2 GENOMFÖRANDE	12
3.2.1 Kvantitativ ansats.....	13
3.2.2 Kvalitativ ansats.....	13
3.3 FORSKNINGSETIK.....	15
4 DEN KVANTITATIVA DELEN AV UNDERSÖKNINGEN.....	16
4.1 GRUPPEN AV DELTAGARE I SIG OCH DERAS BROTTSAKTIVITET	16
4.1.1 Förekomst av domar bland utskrivna	17
4.1.2 Gruppen av utskrivna från 2018 och tillfälle för brott.....	18
4.1.3 Förekomst av domar bland individer inskrivna i SIG mer än ett år.....	19
4.1.4 Sammanfattande reflektion	19
4.2 METODOLOGISKA RESERVATIONER	20
5 DEN KVALITATIVA DELEN AV UNDERSÖKNINGEN	22
5.1 STYRNING OCH UPPFÖLJNING.....	22
5.1.1 Några ord om samverkan	22
5.1.2 En programteori i de styrande dokumenten.....	23
5.1.3 Verksamhetens styrning	24
5.1.4 Uppföljning av verksamheten.....	24
5.2 REKRYTERING	25
5.2.1 Beskrivning av målgruppen	25
5.2.2 Identifiering av unga som bedöms vara lämpade att ingå i SIG.....	26
5.2.3 Strategier för att rekrytera unga till SIG.....	26
5.2.4 Ungdomarnas förväntningar.....	27
5.2.5 Svårigheter	28
5.2.6 Inskrivning av de rekryterade.....	29
5.3 MEDEL.....	30
5.3.1 Kartläggning.....	30
5.3.2 Relationen mellan de unga och koordinatörerna.....	31
5.3.3 Fix, hjälp och vägledning.....	34
5.3.4 Samtal.....	35
5.3.5 Vilja till förändring	37
5.3.6 Betydelsen av jobb.....	37
5.4 UNGAS DELAKTIGHET OCH INKLUDERING.....	38
5.4.1 De ungas aktiva delaktighet	38
5.4.2 De ungas syn på utfall av insatsen	39
5.4.3 Utskrivning	40
5.5 SAMVERKAN	41
5.5.1 Hur samverkan sker.....	41
5.5.2 Samverkan genom arbetsgruppen och styrgruppen.....	42
5.5.3 Ungdomarnas bild av samverkan.....	43
5.6 PROFESSIONALITET	44

6	SLUTSATSER	45
6.1	STRATEGIER FÖR IDENTIFIERING/REKRYTERING	45
6.2	INNEHÅLL OCH ARRANGEMANG AV INSATS.....	46
6.3	DELAKTIGHET OCH INKLUDERING	47
6.4	ORGANISATORISK SAMVERKAN	48
6.5	VÄRDERING AV UTFALL	49
6.6	REFLEKTIONER I RELATION TILL TIDIGARE FORSKNING.....	51
7	AVSLUTANDE REFLEKTIONER	52
7.1	EN ÖVERSIKTLIG DISKUSSION OM BROTTSPREVENTION	52
7.2	SLUTORD	54
	REFERENSER	55

Sammanfattning

Denna rapport redovisar uppföljning av arbetet med Social insatsgrupp (SIG) i Linköpings kommun. SIG i Linköping utgår från det arbetssätt som beskrivs i betänkandet *Kriminella grupperingar – Motverka rekrytering och underlätta avhopp* (SOU 2010:15), där syftet är att skapa en tydlig strukturell samverkan mellan myndigheter och andra på lokal nivå för att motverka kriminella grupperingar och organiserad brottslighet. Verksamheten kan ses som en lokal samverkansgrupp kring ungdomar i åldern 13 - 25 år med syftet att försöka förhindra nyrekrytering till kriminella nätverk eller för att motverka utveckling av en kriminell livsstil. Insatsen är även tänkt att bistå ungdomar som vill lämna kriminella nätverk eller lämna en kriminell livsstil. I målgruppen ingår även unga kvinnor som fastnat i prostitution.

Utvärderingens övergripande syfte har varit att analysera faktorer som medfört att ungdomar erbjuds men även väljer att ingå i SIG, insatser och arbetssätt inom SIG, vad som uppfattas som värdefullt för en förändrad livsstil. Slutligen har syftet varit att uppskatta förutsättningar för att uppnå verksamhetens ambitioner och uppskatta utfall av deltagande i SIG, i relation till de målsättningar som finns för verksamheten. En särskild ambition har varit att förstå vilka arbetssätt som kan ge positiva resultat och utfall av deltagande i SIG. Utvärderingen har genomförts genom en kvalitativ samt en kvantitativ undersökning. Den kvalitativa delen består av semistrukturerade intervjuer med personal och med deltagare i SIG samt av analys av vägledande och styrande dokument. Den kvantitativa delen utgörs av en genomgång och analys av årliga sammanställningar ur belastningsregistret över deltagarna i SIG som sammanställs av polisen, den tid som verksamheten pågått (dvs fram till 2021). Verksamheten i Linköping startades 2011, med samverkansparterna social- och omsorgsförvaltningen, Polismyndigheten, Frivården, Arbetsförmedlingen och Kronofogden. Övriga parter inom den kommunala förvaltningen som medverkar är Brottsförebyggande gruppen, Jobb och kunskapsstorget, Minimaria och utbildningskontoret.

Totalt 169 personer varit inskrivna i SIG i Linköping sedan starten 2011 fram till tiden för denna utvärdering. 144 personer hade då skrivits ut från insatsen. Den kvantitativa undersökningen omfattar data fram till 2021. Den visar att ungefär mellan 75 och 85 procent, av de individer som skrivs ut från SIG döms för brott, eller begår brott, efter utskrivningen. Det är vanligt att brottsligheten involverar narkotikabrott. Ungefär en tredjedel av den brottslighet som begås efter utskrivning från SIG är så pass allvarlig att påföljden blir fängelse. Vi kan inte se någon uppenbar skillnad i dessa relativa tal beroende på om deltagarna varit inskrivna i SIG mera eller mindre tid än ett år. Det är emellertid svårt att bedöma utifrån dessa siffror hur väl insatsen lyckas eller hur väl den fungerar. Den grupp av unga som utgör målgrupp och sammansättning av deltagare deltar just därför att de har en hög brottsaktivitet och de lever under komplexa livsvillkor i allmänhet. En rad viktiga reservationer kring sådana slutsatser redovisas i rapporten. Den kvantitativa undersökningen ger information kring verksamheten SIG och de deltagare som varit inskrivna i SIG, men undersökningen ger inte några goda svar på hur verksamheten SIG i Linköping fungerar. För detta är den kvalitativa delen av undersökningen mer tillämplig.

Den kvalitativa uppföljningen visar att det är socialtjänsten som ansvarar för rekrytering och beslut om vilka ungdomar som får delta i verksamheten. Det är också socialtjänsten som tar kontakt med berörda myndigheter, aktörer och organisationer som behöver vara med i arbetet runt den unge samt ansvarar för det löpande arbetet och uppföljningen.

Kännetecknande för gruppen som skrivs in är att de vistas i kriminella kretsar och/eller begår kriminella handlingar, använder droger, att skolan fungerar dåligt eller inte alls eller att de har ogynnsamma hemförhållanden. Unga som uppfattas befinna sig i akuta situationer, exempelvis genom att de är utsatta för hot av andra kriminella kan prioriteras, liksom unga som ger uttryck för att de vill lämna den kriminella miljön. Trots en tydlig målgruppsbeskrivning i vägledande dokument uttrycks av flera involverade aktörer ett behov av att tydliggöra vilka unga som

insatserna riktas till. Detta behov kan bekräftas genom att det finns deltagare som inte tydligt stämmer med den formellt beskrivna målgruppen. Vid intervjuerna framkommer att här finns unga som inte tydligt befunnit sig i kriminella miljöer eller är dömda för brott. Vi har inte heller kunnat verifiera att unga kvinnor i prostitution prioriterats.

Styrningen av SIG utformas genom regelbundna möten, under socialtjänstens ledning, där verksamheten diskuteras, formas och följs upp. I dessa forum representeras de involverade samverkansparterna. Samverkan kring de inskrivna, enligt den överenskommelse om att sekretess inte ska vara ett hinder, sker främst genom att koordinatörerna kan ta kontakt med de samverkande myndigheterna utifrån de behov som finns hos respektive inskriven.

Arbetet med deltagarna sker i huvudsak genom två koordinatörer som är anställda i verksamheten. Arbetet sker genom stöttande och motiverande samtal som bygger på relationsskapande förhållningssätt för att skapa förtroende hos de unga. Initialt sker en kartläggning för att påvisa behov och motivation till förändring. Utifrån kartläggningen upprättas en plan som ska visa hur samtliga berörda aktörer, såsom socialtjänst, polis, grund- eller gymnasieskolas representanter som kurator och fritidsledare, personal från behandlingshem ska bidra utifrån den unges behov av stöd. Enligt intervjuerna med koordinatörerna och de intervjuade samverkansparterna är ungdomarna delaktiga i kartläggningen. Samtalen med ungdomarna berör deras egna tankar om framtiden, önskingar, visioner men också ungdomarnas resurser, kompetens och vilja. Dokumentation och uppföljning av kartläggning framstår emellertid som otydlig inom verksamheten.

Vid intervjuerna med koordinatörerna framkommer att ett stort fokus läggs på att de unga som deltar ska få hjälp till boende och sysselsättning. Bland deltagarna nämns detta som faktiska förutsättningar för att kunna förändra sin livssituation och lämna kriminalitet. Det finns vidare ett visst fokus på att skapa tillfredsställelse med livssituationen, att lära sig att tro på sig själv, att hantera aggressioner samt att skapa goda relationer. Attityder till droger berörs i de samtal som bedrivs inom SIG. Om det finns behov av insatser mot ett beroende ges detta i samverkan med annan verksamhet i form av riktade insatser.

Unga som väljer att tacka ja till att ingå i SIG har ofta uppfattat att de kan få hjälp med framför allt bostad, sysselsättning och bättre ekonomi. Att få stöd i myndighetskontakter uppskattas. Att kunna lämna kriminalitet uttrycks inte primärt som det viktigaste skälet för att tacka ja. Tillit och förtroende mellan deltagare och koordinatörerna beskrivs vid intervjuerna som en förutsättning för att ta till sig och fullfölja insatserna, vilket i sin tur ger möjligheter för gynnsamma resultat av insatsen, dvs att verksamheten mål som i stort handlar om att förebyggande och förhindra kriminalitet och motverka destruktiva beteenden, uppnås. Viktiga resultat av uppföljningen handlar om den betydelse som, i intervjuerna, tillskrivs tillgänglighet hos koordinatörerna samt känslan av tillit och förtroende, att våga öppna sig för någon som lyssnar på den unge. Detta kan skapa tillit till samhället i en bredare mening, eller till andra myndigheter. Att få tillräckligt stöd för boende och sysselsättning som kan leda till försörjning lyfts som förutsättningar för motivation att ingå i och att fullfölja insatserna. Detta kan ses som en grundläggande förutsättning för att ta till sig insatser med fokus på beteendeförändring, eller förändring av andra sociala villkor. Vid intervjuerna med de unga ges också en bild av hur svårt det är att lämna kriminalitet och sociala sammanhang som präglas av brottslighet om ordnad sysselsättning saknas.

Sammanfattningsvis visar uppföljningen att en stor del av de unga som deltagit i SIG återfaller i brottslighet. Detta säger, i sig, inte så mycket om SIG:s framgång som insats för att få unga att lämna brottslighet. Gruppen av deltagare präglas av långt framskriden brottslighet och komplexa livsvillkor i övrigt. Arbetet med SIG präglas av relationsbaserat socialt arbete. Det är genom relationsbaserad vägledning och genom grundläggande stöd och hjälp i vardagen som insatsen kan bidra till att unga lämnar livsvillkor präglade av kriminalitet. Den beskrivningen av

insatserna i SIG och betydelsen för unga för att välja en positiv livsstil beskrivs väl av de intervjuade ungdomarna.

1 Bakgrund

Sedan sociala insatsgrupper utformades för tiotalet år sedan är det blivit en vanlig arbetsform för samverkan mellan socialtjänst, polis och andra samhällsaktörer för att förebygga brottslighet genom riktade insatser mot unga som ska förmås att förändra beteende och livsstil. Det finns idag behov av att följa upp och skapa kunskap om de insatser som ges genom sociala insatsgrupper i allmänhet och således även av sociala insatsgrupper i Linköping.

Den betydelse som idag tillskrivs insatser för att förebygga brott kan förstås inte minst mot bakgrund av behov att hantera det grova våldet i samhället, som ofta beskrivs i termer av gängkriminalitet och gängkonflikter. Linköping är en av de städer där denna kriminalitet präglar tillvaron under det tidiga 2020-talet och följaktligen en stad där förhoppningen bland allmänhet och politiker att avhopparverksamhet ska förebygga fortsatta problem med kriminalitet, våld och i värsta fall dödligt våld.

Innan vi går vidare med att presentera upplägget för undersökning, arbetssätt och resultat ska vi inleda med en beskrivning av de intentioner som funnits i detta sätt att arbeta, tidigare uppföljningar av detta samt en kortare genomgång av tidigare forskning kring brottsprevention. Vi kommer därefter att titta närmare på kvantitativa data kring brottslighet hos deltagarna i SIG i Linköping efter utskrivning samt presentera en fördjupad kvalitativ undersökning av hur verksamheten bedrivs och vilka mekanismer i den som kan förstås som särskilt viktiga för ett lyckat resultat av insatsen.

1.1 Social insatsgrupp i Sverige

Förslaget att inrätta Sociala insatsgrupper (SIG) i kommuner i Sverige presenterades i betänkandet *Kriminella grupperingar – Motverka rekrytering och underlätta avhopp* (SOU 2010:15). Syftet med SIG var att skapa tydlig strukturell samverkan för att motverka kriminella grupperingar och organiserad brottslighet. SIG beskrevs i betänkandet som att vara ämnad främst för de individer som utmärker sig genom att ha begått brott samt där (de kriminella) handlingarna tyder på att det föreligger risk att utveckla en kriminell livsstil eller delta i kriminella nätverk. Regeringen gav Rikspolisstyrelsen i uppdrag att initiera pilotverksamhet med SIG i mars 2011, vilket genomfördes i tolv kommuner och stadsdelar (Socialstyrelsen, 2020). Rikspolisstyrelsen formulerade konkreta riktlinjer och förutsättningar för arbetsmetoden (Rikspolisstyrelsen 2014).

SIG kan beskrivas som en lokal samverkansgrupp kring ungdomar i åldern 13 - 25 år med syftet att försöka förhindra nyrekrytering till kriminella nätverk eller för att motverka utveckling av en kriminell livsstil. Samtidigt kan noteras att gruppen deltagare i SIG kan skilja sig åt beroende av hur verksamheten tar form på olika platser, då i vissa fall mycket unga individer utan särskild brottserfarenhet inkluderas medan i andra fall äldre med större erfarenhet av brott är i fokus för insatsen (Socialstyrelsen 2016a). Insatsen är även tänkt att bistå ungdomar som vill lämna kriminella nätverk eller lämna en kriminell livsstil.

Praktiskt utformas arbetet genom regelbundna möten där berörda myndigheters representanter och deltagande individer deltar, under socialtjänstens ledning. Arbetet runt individen dokumenteras i en åtgärdsplan där det framgår hur samtliga berörda exempelvis socialtjänst, polis, grund- eller gymnasieskolas representanter som kurator och fritidsledare, personal från behandlingshem för att nämna några, ska bidra utifrån den unges behov. Socialtjänsten ansvarar för att välja ut de ungdomar som ska medverka, ta kontakt med berörda myndigheter, aktörer och organisationer som behöver vara med i arbetet runt den unge samt ansvarar för det löpande arbetet och uppföljning. Socialtjänsten sköter kontakten med ungdomen samt dess vårdnadshavare, för den ungdom som är under 18 år. Skillnaden på sociala insatsgrupper och ordinarie

verksamhet hos de olika aktörerna är att samtliga samverkande parter har tillgång till samma information, med stöd av den medgivande som lämnas av de involverade ungdomarna. Avsikten är att rätt myndighet ska göra rätt sak och i den ordning som är bäst lämpad för ungdomen. Om ungdomen fortsätter att begå brott likt tidigare, med andra ord inte förändrar sitt beteende, kommer medverkan i SIG att avslutas och andra insatser kan bli aktuella. Socialtjänstens ansvar för individen kvarstår även då insatsen inte kan ges genom SIG.

1.2 *Sociala insatsgruppen i Linköping*

SIG i Linköping startades 2011. Samverkansparterna är social- och omsorgsförvaltningen, Polismyndigheten, frivården, Arbetsförmedlingen och Kronofogden. Övriga parter är Brottsförebyggande gruppen, Jobb och Kunskapstorget, Minimaria och utbildningskontoret inom kommunen. Ett avtal har tecknats med det kommunala bostadsbolaget i Linköping. Målgruppen är ungdomar mellan 13–25 år. Här ingår även unga kvinnor som fastnat i prostitution.

Verksamhetens syfte är att verka förebyggande, förhindra nyrekrytering till kriminella gäng samt att ge stöd till så kallade avhoppare som vill lämna kriminalitet och kriminella gäng eller våldsbejakande extremism.

2 Befintlig kunskap

I det följande ska vi titta närmare på några huvuddrag i tidigare uppföljningar av sociala insatsgrupper och vidare beskriva några viktiga utgångspunkter i den tidigare forskningen om brottsprevention och avhopparverksamhet.

2.1 Tidigare utvärderingar av SIG

Denna uppföljning tar avstamp i erfarenheter från en rad tidigare uppföljningar och utvärderingar. SIG i Linköping har utvärderats av Johansson och Kangasvieri (2015). Slutsatserna visar att effekterna kunde variera allt ifrån att vara "livsavgörande" till att ha bidragit till minskad brottsaktivitet hos individen. Studien fokuserade främst på aktörernas upplevelse av samverkansformen som metod för att förebygga brottslighet. Det framkom att det inte var helt klart om SIG ska fokusera på det brottsförebyggande arbetet eller fokusera på de så kallade avhopparna från kriminella gäng. Vainik (2012) pekar på att just samverkan enskilt inte kan avgöra om det blir positivt utfall för ungdomar av deltagande i SIG.

Utvärderingar har genomförts nationellt via Socialstyrelsen (2016b), som både tittat på effekter för individen och på genomförande, utfall och effekter av arbetet på verksamhetsnivå. Fördjupningsstudien *Utvärdering av sociala insatsgrupper – effekter för individen* (Socialstyrelsen 2017), syftade till att söka mönster i arbetssätt som beskrivs som viktiga för att kunna uppnå positiva resultat. Här visas att kriminaliteten bland ungdomarna hade minskat över tid oavsett insats från socialtjänsten, både enligt misstanke och lagföringsregistret. Men andelen som var misstänkta för brott eller lagförts för brott under uppföljningsperioden var däremot något högre i SIG-gruppen jämfört med de ungdomar som inte samtyckt till SIG. Enligt uppgift från professionella har främst individer som känner sig svikna av myndigheterna eller av samhället och som riskerar att inte komma tillbaka till systemet, fångats upp och erbjudits stöd (Socialstyrelsen, 2017). För dessa ungdomar framträder också tydligt behovet av samordning mellan de olika aktörerna (Socialstyrelsen, 2020). En anledning till att SIG bör fokusera på högriskindivider i urvalet, är att en felrekrytering annars eventuellt kan förstärka ungdomens kriminella identitet och därmed motverka sitt syfte. Samtidigt uppges att det krävs relativt högfungerande ungdomar för att det tillämpade arbetssättet ska kunna tillvaratas av den unge (Socialstyrelsen 2020). Det handlar exempelvis om att ungdomarna själva ska kunna delta på möten och genomföra planerade insatser, men också kunna och vilja vara delaktiga i beslut och planering.

Professionella lyfter i Socialstyrelsens rapport *Studier om sociala insatsgrupper - Resultatuppföljning av ungdomar i SIG och utveckling av lovande arbetsformer* (Socialstyrelsen 2020) vikten av att skapa möjlighet för den unge att lära känna sig själv och förstå sina egna reaktioner och känslor. Att skapa en känsla av egen förmåga hos den unge och genom respektfulla, relationskapande samtal ges möjlighet att förstå att tidigare livserfarenheter kan påverka deras liv och val idag.

Utveckling av arbetssätt för att uppnå tillit mellan den unge och samordnaren blir inte lika centralt i de verksamheter som betonar SIG som en ren samverkansform. Tidigare uppföljningar tyder dock på att relationer mellan professionella och ungdomar är den avgörande faktorn för att SIG ska lyckas med socialt förändringsarbete (Socialstyrelsen 2020).

I den tidigare rapporten, av Johansson och Kangasvieri (2015), framkom att respekten och kunskapen om de professionellas kompetenser hade ökat något hos de aktörer som medverkar i SIG, men också att det fanns ett behov av en ökad förståelse för varandras arbetssituation. Ungdomarna som fått insatser genom SIG uppges att de generellt sett har positiva upplevelser av verksamheten och att deras deltagande lett till att de i större utsträckning avhåller sig från brott (Sarnecki 2017). Dock verkar ungdomarna uppleva oklarheter i vad SIG innebär (Socialstyrelsen

2020). Även Barnombudsmannens (BO) intervjustudie av SIG-ungdomar (BO 2015) visar på att ungdomar inte har en tydlig bild av vad SIG innebär. Ungdomarna uppgav en osäkerhet kring om det var frivilligt att medverka eller ett krav för att undvika ytterligare åtgärder.

I en utvärdering av SIG i Stockholms län, pekar Wollter och Oscarsson (2018) på att verksamheten huvudsakligen följde den nationella vägledningen, men att formen i olika avseenden präglat hur verksamheten tagit form lokalt. Där poängterades att grundläggande behov i deltagarnas vardag, som har med bostad och arbete att göra, är komplexa och av en materiell och strukturell karaktär som är svårt för socialtjänsten att tillgodose. Wollter och Oscarsson (2018) lyfter också fram att den snabba spridningen och lokala utvecklingen av SIG kan innebära att de lokala varianterna på sikt utformas allt längre från den generella formen och vägledningen. Detta behöver i sig inte vara ett problem, men det är en omständighet som visar svårigheter med att jämföra eller dra lärdomar från olika varianter av SIG.

2.2 Tidigare forskning om brottsprevention

Inom samhällsvetenskapen finns en lång rad olika teorier om varför människor begår brott, om vad som utgör brott och varför vissa handlingar kan definieras som brott samt vad som får människor att upphöra med brottsaktiviteter (Engdahl & Lindgren 2021; Sarnecki 2003).

Vi kan inte i den här rapporten gå in djupare på dessa grundläggande frågor mer än att konstatera att brottslighet är ett socialt fenomen som måste förstås i relation till andra processer i samhället. Brottslighet är inte bara en fråga om individuella handlingar eller uppföranden, utan handlingar som sker i relation till normer i samhället, i relation till andra människor och som påverkas av en mångfald av olika sociala villkor.

Ett återkommande tema i den samhällsvetenskapliga forskningen om brottslighet handlar om fattigdom och social utsatthet. Estrada och Nilsson (2011) menar att den samtida förståelsen av brottslighet och politiska synsätt betonat individuella förklaringsmodeller därför att kriminalpolitiken på olika sätt särskilts från den bredare socialpolitiken. På det sättet har kriminalitet i viss mening kommit att handla om andra saker och ges andra förklaringar. Därmed har även åtgärder mot kriminalitet kommit att formas på andra vis än att hantera människors sociala villkor, att minska fattigdom och utsatthet. Eftersom det är väl känt att erfarenheter av fattigdom och social utsatthet i livet, och särskilt tidigt i livet, utgör en riskfaktor för brottslighet senare i livet (Estrada & Nilsson 2011) är det också rimligt att uppmärksamma sådana villkor när det gäller att förhindra eller förebygga brott.

En viktig social dimension och risk för brottslighet handlar om utbildning. Unga med skolmisslyckanden och låga betyg har en högre risk för att ägna sig åt brottslighet (Bäckman m.fl. 2013). Här kan noteras att fattigdom och social utsatthet inte bara utgör en påtaglig riskfaktor när det gäller att *begå* brottsliga handlingar, utan även när det gäller att *utsättas* för brott (Estrada & Nilsson 2011). Mönster när det gäller social exkludering (Dahlstedt & Ekholm 2018) och brottslighet framstår som mycket tydliga (Estrada & Nilsson 2011). Att förhindra brott måste i det avseendet – i bredare mening – ta avstamp i de sociala villkor som ligger till grund för brottsaktivitet. Detta är något som samhällsvetenskapliga och kriminologiska teorier tagit som utgångspunkt sedan lång tid tillbaks (Engdahl & Lindgren 2021).

Unga som ägnar sig åt brottslighet har en överrisk för ohälsa senare i livet, liksom för en rad andra sociala problem såsom bland annat arbetslöshet (Bäckman m.fl. 2013). Unga brottsaktiva som också har problem med alkohol eller narkotika löper utöver risker för ohälsa också högre risk att dö tidigt, vilket är en utvecklingstendens som blir tydligare över tid och som därmed antyder att brottsbelastade individer blir alltmer marginaliserade i en rad olika sociala dimensioner (Bäckman m.fl. 2013). Samtidigt är det viktigt att notera att även om tidig brottslighet eller brottslighet i ungdomen utgör en framträdande risk för fortsatt och fördjupad brottslighet så är

inte en sådan utveckling nödvändig (Nilsson & Estrada 2009). De allra flesta som begår brottsliga handlingar tidigt i livet går det ändå bra för, i termer av att ägna sig mindre åt brottslighet, få arbete och bilda familj (Nilsson & Estrada 2009). Men bland de som fortsatt ägnar sig åt brottslighet som vuxna är den allmänna livssituationen i allmänhet påtagligt försämrad (Nilsson & Estrada 2009). Att förhindra brottslighet har i det avseendet en betydelse för både enskilda och för samhället i en mycket vidare mening än begränsat till enskilda brottstillfällen.

Brottsaktivitet är emellertid inte helt enkelt att mäta. Domar eller brottsmisstankar fångar bara en liten del av den brottsaktivitet som sker. Därför kan mått på egenrapporterad brottslighet användas som ett mått. Enligt egenrapporterade uppgifter minskar brottsligheten bland unga över tid. Allt färre uppger att de begått enstaka brott eller större antal brott (Bäckman m.fl. 2013). Detta gäller för pojkar och män, men för flickor och kvinnor ökar den egenrapporterade brottsligheten – även om flickor och kvinnors brottslighet är på betydligt lägre nivåer än pojkar och mäns egenrapporterade brottslighet (Bäckman m.fl. 2013).

Det finns idag ganska god kunskap om betydelsefulla faktorer för att unga ska lämna en kriminell livsstil eller upphöra med brottslighet (Brå 2021). Vi ska i den här rapporten inte upprepa innehållet i den befintliga forskningen, men vi ska ändå rikta blicken mot några viktiga utgångspunkter. Det finns forskning om olika modeller för behandling och terapi för unga, vars syfte är att få unga att upphöra med eller inte återfalla i brott. Men det är svårt att utvärdera utfallet av sådana insatser på ett evidensbaserat sätt (Brå 2021). För att följa upp modeller med fokus på beteendeförändring av unga är det dessutom viktigt att undersöka modellernas praktik, med fokus på hur de följer de teoretiska modeller som kan antas ge de förväntade effekterna.

Inom kriminologin konstateras att det är svårt att avgränsa vad det innebär att lämna kriminalitet eller att upphöra med brott. Här konfronteras utvärderare med frågor som hur brottsaktivitet ska man ha varit för att det ska vara rimligt att tala om upphörande och hur långvarigt upphörande av brottsaktivitet kan bedömas som ihållande. Men det finns bestämda omständigheter som påverkar möjligheterna till upphörande – och hit hör inte i första hand sådant som påverkas av deltagande i eventuella insatser för beteendeförändring. I stället är det saker som stigande ålder, psykologisk mognad, icke-kriminellt umgänge, föräldraskap, delaktighet i samhället, anställning, flyttning, socialt stöd och positiva förebilder som Brå (2021) har lyft fram. Brottspreventiva insatser består vanligtvis av många delar och särskilt socialt stöd, kontakter med samhället och förebilder är ofta viktiga inslag. Dessutom kan nämnas att rättsliga konsekvenser av brott i fråga om frihetsberövande kan leda till upphörandeprocesser. Självklart främst under den tid som straffet berövar frihet och möjligheter att begå brott, men också långsiktiga effekter i fråga om upphörande då de kan sammanfalla med vissa av de omständigheter som nämns ovan (Brå 2021). Samtidigt finns en rad omständigheter som snarast försvårar upphörandeprocesser. Det handlar om bristande stöd från föräldrar, skolmisslyckanden, kriminellt umgänge, ohälsa och missbruk (Brå 2021). Insatser för upphörande inbegriper därför ofta även delar för att möta eller påverka dessa faktorer. Därtill kan noteras hur Brå lyfter fram ekonomisk resurssvagheter och att leva i ett ”utsatt bostadsområde” (2021, s. 73) som något som har en indirekt påverkan i fråga om att försvåra upphöranden. Det innebär att omständigheter för upphöranden blir mindre vanliga, och att omständigheter som försvårar upphöranden är vanliga.

3 Denna studie

I det här kapitlet presenterar vi studiens syfte och frågeställningar, metoden för dess genomförande samt några forskningsetiska klargöranden.

3.1 *Syfte och frågeställningar*

Tidigare studier, utvärderingar och uppföljningar, visar att SIG i praktiken fungerar på varierande sätt. Detta till skillnad mot de ambitioner om ett mer standardiserat arbete med brottspreventiv samverkan som utgjorde en utgångspunkt för arbetet (SOU 2010:15). Med avstamp i detta vill vi med den här rapporten visa både hur arbetet tar form i praktiken på en av de platser, Linköping, där SIG bedrivs, och med det som utgångspunkt skapa kunskap som bidrar till att utveckla arbetet med de individer som deltar.

Syftet med denna studie är analysera faktorer som medfört att ungdomar erbjuds men även väljer att ingå i SIG, insatser och arbetssätt inom SIG, vad som uppfattas som värdefullt för en förändrad livsstil och slutligen utfall av deltagande i SIG. Ett fokus finns även på struktur och samverkan inom verksamheten.

Syftet med uppföljningen är vidare att förstå verksamheten och dess utformning för att på så vis värdera vilka arbetssätt som kan ge positiva resultat och utfall av deltagande i SIG. Med ett sådant syfte som utgångspunkt intresserar vi oss särskilt för hur målgruppen identifieras och hur enskilda rekryteras, hur arbete med ungas motivation går till och hur unga rustas med förmågor att ta till sig det stöd som erbjuds. I studien riktas också ljuset mot hur arbetssättet följer den principiella programteorin för sociala insatsgrupper och hur denna programteori tar form lokalt i Linköpings kommun.

För att svara mot studiens syfte utgår vi från följande frågeställningar:

A. Strategier för identifiering/rekrytering:

1. Hur identifieras de unga som bedöms vara lämpade att ingå i SIG?
2. Vilka strategier används för att rekrytera unga till SIG?

B. Innehåll och arrangemang av insats:

3. Hur bedrivs arbetet med SIG för de unga som ingår?
4. Vad för slags lärande- eller utbildningsinsatser ingår i SIG och hur arrangeras de?

C. Delaktighet och inkludering:

5. Hur får de unga som deltar i SIG möjlighet delaktighet, självbestämmande och inkludering?
6. Hur etableras tillit mellan de unga som deltar och andra aktörer i SIG?

D. Organisatorisk samverkan:

7. Hur arrangeras samverkan mellan olika aktörer i SIG?
8. Vilken betydelse har samverkan mellan olika samhällsaktörer för de unga som deltar i SIG?

E. Värdering av utfall:

9. Vilka faktorer kan värderas som avgörande för utfall av deltagande i SIG?
10. Vilka faktorer är viktiga för möjligheterna att SIG ska leda till sina mål och ambitioner?

3.2 *Genomförande*

För att besvara de frågeställningar som formulerats för att nå utvärderingens syfte har både en kvantitativ och en kvalitativ metod används. I en kvantitativ del, har utdrag ur polisens

belastningsregister sammanställs för den grupp som varit eller är aktuella för SIG sedan verksamheten startade 2011.

Studiens kvalitativa del genomförs genom intervjuer med de två koordinatörer som arbetar operativt i SIG, med samordnare inom verksamheten, med socialsekreterare, med samverkanspartner från frivården och från polismyndigheten samt med ungdomar som deltagit i SIG. Det kvalitativa materialet används för att skapa förståelse för olika processer som format arbetet med SIG.

3.2.1 Kvantitativ ansats

Studien inleds genom att ta del av de utdrag ur polisens belastningsregister som sammanställts kontinuerligt under den tid som SIG verksamheten pågått, det vill säga från 2011 och fram till de senaste data som sammanställt vilket är för år 2021. Sammanställningen visar domar respektive misstankar som förekommit hos respektive individ som tagit del av de insatser som ges genom SIG. Materialet är anonymiserat, vilket innebär att det inte går att koppla detta till de ungdomar som kommit att ingå i det empiriska materialet, det vill säga bland annat de unga som medverkat i intervjustudien. Det kvantitativa materialet har använts för en deskriptiv uppföljning av de ungdomar som ingått i verksamheten avseende kriminell belastning. Eventuella samband avseende denna analys och vad som framkommer vid intervjuerna är inte möjligt att göra på individnivå, då det kvantitativa underlaget inte kan spåras till respektive individ.

Vi har för detta arbete förlitat oss på de uppgifter som lämnats ut till oss från Polismyndigheten där enskilda tjänstepersoner sammanställt materialet. Vi har ingen anledning att tro att materialet är ofullständigt eller befattat med särskilda brister. Materialet är identiskt med det årliga material som redovisats vid SIG:s styrgrupp för att följa upp verksamheten, men den skillnaden att vi sammanställt materialet för att visa hur utfallet ser ut för samtliga inskrivna ungdomar efter avslutad insats i SIG.

Det befintliga materialet skulle kunna användas för mer avancerade och fördjupade analyser av olika samband eller mönster i när brott begåtts eller domar har fallit i relation till när en individ deltagit i SIG. Men givet en rad olika reservationer kring det empiriska materialet och analysen av detta som vi ska redovisa senare, så har vi valt att använda sammanställningarna mer deskriptivt. På det sättet ger det empiriska materialet en bild över brottsaktiviteten bland deltagarna i SIG, under den tid de deltagit i SIG och efter utskrivningen på kortare och längre sikt.

3.2.2 Kvalitativ ansats

Kvalitativa studier görs för att skapa förståelse för människors tankar och upplevelser eller för att förstå olika institutionella processer. Nyckelordet här är att förstå, och i den här undersökningen vill vi förstå hur arbetet med SIG tar form och vilka lärdomar som är möjliga att dra av detta utifrån de ovan presenterade frågeställningarna. Det kvalitativa empiriska materialet består dels av dokument, dels av intervjuer. Dokumenten som ingår i den empiriska analysen består av de vägledande och styrande dokument för verksamheten i Linköping, som kallas *Manual* (Linköpings kommun 2020) och *Aktivitetsplan* (Linköpings kommun 2017). I dessa dokument beskrivs bland annat vad som är verksamhetens mål och medel samt hur relationen mellan dessa ser ut. Dessa dokument är antagna och beslutade på tjänstemannanivå.

Intervjumaterialet samlades in genom semistrukturerade intervjuer. Både ungdomar som deltagit i SIG, professionella inom SIG och samverkande aktörer har intervjuats.

Urval och bortfall

Kvalitativa intervjuer genomförs med de två koordinatore som arbetar operativt i SIG, med samordnare inom verksamheten vars roll är övergripande, med två socialsekreterare som har till uppgift att utreda och bedöma behov av insatser hos enskilda samt med samverkansparter från frivården och från Polismyndigheten. Sammanlagt har sju intervjuer genomförts med personal. Dessa personer, förutom socialsekreterarna, är verksamma i SIG eller har en plats i styrgruppen eller i arbetsgruppen.

För att nå ungdomar som tagit del av insatserna inom SIG har koordinatore varit behjälpliga med att tillfråga ett antal ungdomar om att delta vid intervjuer. Intervjuarens kontakt med deltagare i SIG togs genom de mobilnummer som koordinatore uppgett. Intervjuerna genomfördes över telefon. Att intervjuerna inte genomfördes genom fysiska träffar är helt beroende av pandemin. En reflektion kring detta är dock att kontaktsättet medfört att förväntat bortfall blivit väsentligt lägre. I regel har intervjuerna genomförts i samband med intervjuarens första kontakt med deltagarna. Endast i några fall har en tid bestämts för att genomföra intervjun.

Ambitionen var att intervjua totalt 15 ungdomar. De som tillfrågas att delta söktes utifrån tre kriteriegrupper för att få en bred spridning av deltagare, ålder, kön, dömd för brott respektive inte dömd för brott efter insatsen.

I utvärderingen fanns en tidig ambition att också intervjua ungdomar som valt att tacka nej till insatser inom SIG. Dessa har dock inte genomförts då de två koordinatore, efter försök att nå dessa ungdomar, meddelade att de som kontaktats inte kunnat eller inte velat ställa upp.

Intervjuer har genomförts med 11 ungdomar som är eller har varit inskrivna i SIG i Linköping. Detta innebär ett bortfall om 27 %.

Fördelningen utifrån kriterierna bland de intervjuade ungdomarna är: Tre av deltagarna var mellan 13 – 17 år och åtta var mellan 18 – 25 år vid tiden för inskrivning i verksamheten. Då samtliga var 16 år eller äldre har föräldrarna inte kontaktats. Två av deltagarna är flickor. Fem av de intervjuade har dömts för brott efter avslutad insats. Deltagarna har aktualiserats för insatserna inom SIG från starten 2011 och fram till ungefär ett år innan utvärderingens genomförande. Fem av deltagarna var inskrivna i verksamheten när de fick frågan om att delta i denna uppföljning, fyra av dessa tillhör de intervjuade.

Fyra unga som initialt tackat ja till att delta, deltog inte vid intervjuerna. En av dem tackade nej vid intervjuarens kontakt. Övriga tre kunde inte nås.

Att de deltagare som intervjuats har valts ut av koordinatore, utifrån givna inkluderingskriterier, gör att gruppen inte ska ses som representativ för hela gruppen inskrivna i SIG. Det är rimligt att anta att det varit lättare att kontakta och motivera de deltagare där det finns tillit och förtroende för koordinatore och verksamheten till att delta som forskningspersoner. Detta kan ha präglat den bild av SIG som målats upp av deltagarna.

Tematisk analys

Den kvalitativa analysen av dokument och det insamlade intervjumaterialet har genomförts som en tematisk analys (Braun & Clarke 2006). Det är en metod som används för att bringa ordning i komplexa kvalitativa material, såsom intervjuer med unga och professionella i socialt arbete, i bestämda teman. Teman i dokument är skapade utifrån insatsens programteori. Ofta används begreppet programteori för att beskriva de tankar och uppfattningar om just relationen mellan medel och mål som vägleder en verksamhet, det vill säga hur man i en specifik verksamhet föreställer sig att vissa aktiviteter ska leda fram till ett specifikt resultat (Eriksson & Karlsson 2022).

En programteori kan både vara explicit och implicit. Ofta vägleds insatser och verksamheter av formella dokument som anger medel och mål, men där kan även finnas outtalade föreställningar om medel och mål och relationen mellan dessa som gör sig gällande i hur en verksamhet tar form (Bacchi 2009). Därför är det viktigt att både undersöka uttryckliga och formella ambitioner med en insats, och vilka föreställningar som vägleder det praktiska arbetet med att sätta programmatiska ambitioner i bruk (Wedel et al. 2006).

De teman som presenteras i vår analys av intervjumaterialet är skapade med utgångspunkt i studiens frågeställningar. Det innebär att vi i vår läsning av det empiriska materialet tittat särskilt efter de frågor som är studiens fokus, och sorterat analysen efter dessa.

Inom ramen för denna tematisering har vi därtill kunna se ytterligare teman som varit särskilt centrala i materialet för att förstå relationen mellan verksamhetens medel och mål. De teman som strukturerar den kvalitativa analysens presentation är därför följande: styrning, rekrytering, medel, ungas delaktighet, samverkan och professionalitet.

3.3 *Forskningsetik*

Projektet har beviljats tillstånd av Etikprövningsmyndigheten (Dnr 2020-07109, enligt beslut 2021-03-31). Studien har genomförts inom ramarna för den beviljade ansökan om etiktillstånd.

Vid förfrågan om att delta i intervjuerna gavs information om vilka som är intressenter för utvärdering och vilka som utför den, utvärderingens syfte, tidplan och vad den kan förväntas bidra till. Information gavs också om att intervjumaterialet spelades in och att det skulle komma att skrivas ut. Vi lade vikt vid att förklara hur vi säkerställer att det inte ska gå att identifiera vem som sagt vad, att materialet förvaras inlåst och att bara personer som arbetar i uppföljningsprojektet kan ta del av det empiriska materialet. Det tydliggjordes också att deltagande var frivilligt. För att säkerställa att deltagare som intervjuats förstått ställdes också frågor konkret vid inledning av intervjuerna gällande samtycke till ovanstående, där det också gavs möjlighet att ställa frågor om arbete och metod. De intervjuade tjänstepersonerna fick ta del av ett informationsblad inklusive samtyckesblankett inför intervjuerna. Alla intervjuade har givit sitt informerade samtycke till att delta.

I studier av forskningsetiskt känslig karaktär är det viktigt att vara medveten om eventuella risker för de personer som deltar i studien. En viktig del i etiktillståndet handlar därför om att uppskatta och hantera eventuella risker för de forskningspersoner som deltar i uppföljningen. Forskningsprojektet inriktar sig på att utvärdera sociala insatsgrupper för att kunna utveckla insatsen till det bättre. Eftersom syftet med projektet har varit att lyfta fram samverkande aktörers och ungdomars upplevelser och erfarenheter av SIG, och inte på exempelvis ungdomars livsbeträttelser eller tidigare trauman så bedöms etiska risker för deltagande vara begränsade. Forskningspersonerna har vid upprepade tillfällen informerats om villkoren för deras deltagande. Det har varit *upplevelsen av insatsen* inom SIG som varit i fokus för intervjuerna. Fokus i intervjuerna har i huvudsak inte varit på frågor av etiskt känslig karaktär. Vid olika tillfällen har emellertid samtal uppstått om saker som varit av denna karaktär, särskilt i intervjuer med ungdomarna.

Kunskapsbehovet som studien svarar mot kan ge bidrag, både till aktuella forskningspersoner men framför allt för kommande deltagare i de sociala insatsgrupperna. Vi bedömer att nyttan överväger riskerna som får anses förhållandevis små i sammanhanget. När det gäller det statistiska materialet har det avidentifierats innan forskargruppen tagit del av det.

4 Den kvantitativa delen av undersökningen

Uppföljningen av det kvantitativa materialet utgör i den här rapporten framförallt en sammanhangsbeskrivning och är föremål för deskriptiv analys.

En viktig del i det förebyggande arbetet handlar om att avbryta eller hindra en utveckling hos enskilda ifråga om fördjupad och mer avancerad brottslighet. Brå har sedan tidigare haft uppdrag att kartlägga vilka brott som på olika sätt indikerar och predicerar en fortsatt och fördjupad brottsaktivitet bland unga. I vår uppföljning har vi inte studerat debutbrott, i arbetets kvantitativa del har vi följt upp brottslighet och domar efter insatsen SIG. Vi har noterat och visar i det följande förekomst av brott och noterar särskilt de brottstyper som Brå identifierar som strategiska brott, vid tillfälle efter avslutad insats. Strategiska brott är ett begrepp som ofta används för att dessa brott kan predicera fortsatt brottslighet, och blir därför särskilt intressanta när det gäller att förebygga fortsatt eller fördjupad brottslighet.

En viktig aspekt av att studera brott bland unga, särskilt när det gäller debutbrott, handlar om skillnad mellan registrerad brottslighet och faktisk brottslighet. Det finns ett omfattande mörkertal av brott som inte registreras och det är därför svårt att säga att det första brottet som en ung människa döms för är det brott som denne debuterat med. Brå (2021, s. 18) säger att ”när man studerar brottsligheten genom registerdata ska man ha i minnet att den registrerade brottsligheten inte speglar den faktiska brottsligheten, som till en stor del består av oregistrerad brottslighet som aldrig kommer till rättsväsendets kännedom”.

Vi har i vår kvantitativa analys noterat förekomsten av domar efter insats bland den grupp av unga som deltagit i SIG sedan starten 2011. De brott som de döms för kan därmed ha begåtts under tiden som den unge var inskriven i SIG, eller till och med tidigare än så. För en del av materialet kan vi se brottstillfället för de brott som resulterat i fällande dom.

Materialet gör det möjligt att redovisa den registrerade förekomsten av olika brottstyper som kan beskrivas som strategiska brott i domar för den grupp av unga som deltagit i SIG. De brottstyper vi redovisar särskilt är följande; *rån, grov stöld, våldsbrottslighet och narkotikabrott*.

I uppföljningen noteras särskilt domar under de tre följande åren från att individen är utskriven från SIG. Sammanställningen av domar, i det material vi tagit del av, är gjord på lite olika sätt, vilket komplicerar analys av materialet. Fram till 2018 har inte tillfälle för de brott som begåtts noterats systematiskt, utan systematiskt endast tillfälle för dom. För de domar som fallit för gruppen av deltagare i SIG från 2017-11-07 och framåt finns tidpunkt noterat för det brott som resulterat i dom. Dessutom finns där noterat vilken dom som brottet (eller brotten) resulterat i. Därför kan vi analysera förekomst av brott genom domar för den grupp av unga som skrivits ut under åren 2018, 2019, 2020 och 2021 på lite annorlunda sätt än den grupp som skrivits ut 2011 till och med 2017. För gruppen som skrivits ut 2018 och senar kan vi ta med tillfälle för brott och påföljd i analysen. En komplicerande omständighet som begränsar analysen här gäller att vissa av individerna här varit utskrivna bara en kortare tid.

Avslutningsvis vill vi understryka att vi intresserar oss för brott som begåtts efter utskrivning i SIG. Vi har alltså inte noterat brott begångna innan inskrivning. Vi har dock noterat brott under pågående insats i SIG, för att ge ett sammanhang och förståelse för gruppens brottsaktivitet.

4.1 Gruppen av deltagare i SIG och deras brottsaktivitet

Denna kvantitativa genomgång tar fokus på de 169 individer som sedan starten i september 2011 och fram till 2021-11-08 har varit inskrivna i SIG i Linköping. Av dessa var 25 individer pågående inskrivna i SIG 2021-11-08. Övriga 144 individer har tagit del av insatsen och skrivits ut

från verksamheten, antingen då de slutfört insatsen eller av annan anledning. Av dessa hade 21 varit inskrivna två eller fler gånger i SIG. Av de som var inskrivna i verksamheten 2021-11-08 var fyra individer återinskrivna efter att tidigare fått stöd och skrivits ut från SIG (och de räknas därmed som pågående).

Bland de 169 individer som varit med i SIG har fyra individer avlidit under tiden i SIG eller därefter. Därtill har minst två personer lämnat landet efter utskrivning från SIG. Dessa uppgifter kan noteras därför att de påverkar förekomster av domar mot dessa personer i den genomgång som beskrivs i det följande.

4.1.1 Förekomst av domar bland utskrivna

För att få en bild av förekomsten av eventuell brottsaktivitet bland de individer som deltagit i SIG ska vi i det följande titta närmare på förekomsten av domar efter utskrivning från SIG. Observera att domarna inte alla gånger indikerar att brott begåtts efter insatser inom SIG. De kan även vara domar gällande brott som begåtts innan utskrivningen eller innan inskrivning i verksamheten. Vi har följt domar under tre år efter utskrivning men notera att för alla i respektive grupp har inte tre år förflutit.

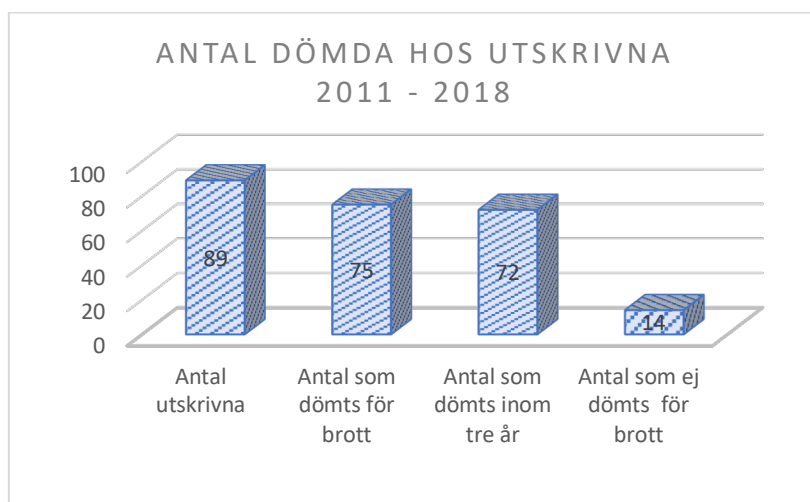
Bland de 144 som skrivits ut från SIG fram till 2021-11-08 har 103 individer dömts för någon slags brottslighet efter utskrivningen (dvs 72 procent). 97 av de 144 är dömda för brott inom tre år efter utskrivningen (dvs 67 procent). Det innebär att 41 individer har skrivits ut från SIG utan att ha dömts för brott efter utskrivningen. Men av dessa 41 individer så är 23 (fler än hälften) utskrivna från SIG förhållandevis nyligen (under 2020 och 2021) och har därför endast kort tid som utskrivna vid denna sammanställning.

För att få en tydligare bild av förekomsten av domar bland de som lämnat SIG kan det finnas anledning att titta på förekomsten av domar då vi tar bort den grupp av individer som skrivits ut under de senaste åren. Tar vi bort individer som skrivits ut under 2021, består gruppen av utskrivna av 128 individer. Av dessa har 99 dömts för brott efter utskrivning från SIG (dvs 77 procent), och 96 individer är dömda för brott inom tre år efter utskrivningen (dvs 75 procent). Notera återigen att samtliga i gruppen ej varit utskrivna i tre år.

Den brottstyp som är vanligast i dessa domar, det vill säga gällande utskrivna fram till och med 2020, är narkotikabrott. 67 av dessa 128 individer är dömda för någon form av narkotikabrott (dvs 52 procent) inom tre år efter utskrivning från SIG. Här ska det noteras att vi i vår genomgång inte gjort någon skillnad på olika slags narkotikabrott, om de varit ringa eller av grov karaktär. 29 av de 128 är dömda för olika former av våldsbrott (såsom misshandel, våldsam motstånd eller våld mot tjänsteman) inom tre år efter utskrivning från SIG (dvs 23 procent). Dessutom kan noteras att två individer är dömda för grov stöld, och sex individer är dömda för rån. Det innebär att 29 utskrivna fram till 2020-12-31 av de 128 (23 procent) inte är dömda för brott efter utskrivning från SIG. En andel av gruppen har dock inte varit utskrivna under tre år.

Om vi tar bort även de individer som skrivits ut under 2020, så har vi en grupp av 111 individer som skrivits ut från SIG fram till 2019-12-31. 88 av de 111 är dömda för brott efter utskrivningen från SIG (79 procent). Av dessa är 85 individer dömda för brott inom tre år (observera att samtliga ej varit utskrivna i tre år) från utskrivningen (77 procent). 61 av de 111 är dömda för narkotikabrott (55 procent).

För att få data för den grupp där samtliga varit utskrivna minst tre år tar vi bort samtliga individer som skrivits efter 2018-12-31, vilket innebär att vi tittar närmare på 89 individer. 75 av dessa är dömda för brott efter utskrivning (dvs 84 procent), och 72 är dömda för brott inom tre år efter utskrivning (dvs 81 procent). 14 personer är inte dömda för brott efter utskrivning.

Slutligen kan vi sammantaget konstatera att förekomsten av domar mot de individer som skrivits ut från SIG kan uppskattas till mellan 75 och 84 procent beroende på hur urval konstrueras, i detta fall beroende av när vi mäter förekomst av domar i förhållanden till utskrivning från SIG. Det är alltså - för tydlighetens skull - så att mellan 75 och 84 procent av de som skrivs ut från SIG som döms för brott efter utskrivningen, och de allra flesta av dessa döms för brott inom tre år efter utskrivningen. Den vanligaste typen av brott handlar om narkotikabrott men även våldsbrott är förhållandevis vanligt förekommande.

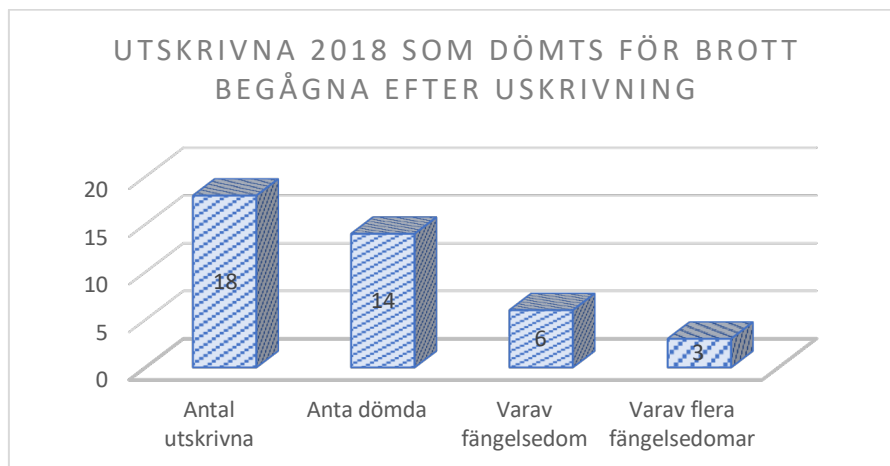
4.1.2 Gruppen av utskrivna från 2018 och tillfälle för brott

Fram till 2018 har inte tillfälle för de brott som begåtts noterats systematiskt i det material vi har tillgång till utan endast tillfälle för dom. Men vi har tillgång till och kan analysera tillfälle för brott i domar för den grupp av unga som skrivits ut under åren 2018, 2019, 2020 och 2021.

Om vi tittar bara på gruppen som är utskrivna under 2018 och 2019, och som alltså varit utskrivna under minst två år, består den gruppen av 38 individer. 27 av dessa 38 (dvs 71 procent) har dömts för brott som begåtts efter utskrivning. 10 av dessa 38 (dvs 26 procent) har dömts till fängelse.

Även om antalet individer är begränsat, så kan det vara även vara intressant att se till endast de individer som skrevs ut under 2018. De har samtliga varit utskrivna i tre år. Den här gruppen består av 18 individer. 14 av dessa (dvs 78 procent) har dömts för brott som har begåtts inom tre år efter utskrivning. 6 av dessa 18 (dvs 33 procent av de utskrivna under 2018) har dömts till fängelse för något av de brott som de har dömts för sedan utskrivning från SIG.

Utän att detta utgör underlag för representativitet eller generaliserbarhet kan det vara empiriskt belysande att få en inblick i vilka slags brott det handlar om som dessa utskrivna deltagare har dömts för och som givit påföljden fängelse. Dessa sex är dömda till fängelse för brott som försök till mord, försök till utpressning, övergrepp i rättssak, förgripelse mot tjänsteman, misshandel, grov stöld, våldsamt motstånd, narkotikabrott, försök till mord, grov misshandel, hot mot tjänsteman och skadegörelse. Tre av dessa sex individer har dömts till flera fängelsestraff. Variationen i straffens längd är stor, och varierar från kortare straff till upp till 10 år.

Vilka slutsatser kan då dras av detta urval i materialet? Även när vi vet tillfället för brott som lett till dom så följer den kvantitativa analysen samma mönster som ovan. Ungefär mellan 75 och 80 procent av de utskrivna från SIG begår brott som de senare döms för inom tre år efter utskrivning. Brotten är av olika karaktär och allvarsgrad. I det här urvalet kan vi emellertid se att ungefär en tredjedel av de som skrivs ut från SIG döms för brott med fängelse som påföljd. Samtidigt finns ytterligare flera som begått brott av allvarlig karaktär och som har hade kunnat ge fängelse som påföljd, men där andra straff döms ut av skäl som vi inte känner till (exempelvis ålder hos den dömde).

4.1.3 Förekomst av domar bland individer inskrivna i SIG mer än ett år

Om vi tar som utgångspunkt att SIG på något sätt påverkar benägenheten att vara brottsaktiv eller att upphöra med brottsaktivitet, så kan det vara intressant att pröva vad som händer om vi gör skillnad mellan hur länge olika deltagare varit inskrivna i SIG. Det är möjligt att tänka sig att de som bara är inskrivna en kort tid inte får möjlighet att genomgå det program som insatsen består av i tillräckligt hög grad, för att nå en förändring i sin livssituation. Därför begränsar vi i det följande intresset till den grupp av individer som varit inskrivna mer än ett år och som inte är pågående aktiva i SIG vid datum för dessa data, vilket är 2021-11-08.

Gruppen av individer som varit inskrivna i SIG över ett år (sammanhängande) och som inte är pågående aktiva i SIG vid tidpunkten för denna sammanställning, är till antalet 70. Vi vet dock inte något kvalitativt om deras aktivitet eller ambitioner för deltagandet i verksamheten. I materialet kan vi se att 53 av dessa 70 individer blivit dömda för brott inom tre år efter utskrivningen (76 procent), vilket är ungefär samma nivåer som den relativa förekomsten av domar i gruppen som skrivits ut från SIG. Även här bör vi notera att hela gruppen inte har varit utskrivna under tre år.

Om vi vidare begränsar denna grupp av individer till bara de som varit inskrivna mer än ett år i SIG, men som skrivits ut innan 2017-12-31, så består den av 38 individer som har varit utskrivna under minst tre år. På det sättet kan vi se förekomsten av domar i en grupp som varit utskrivna under en längre period. Av dessa 38 individer har 33 blivit dömda för brott inom tre år efter utskrivning (87 procent).

4.1.4 Sammanfattande reflektion

När vi sammanfattar dessa resultat har ungefär mellan 75 och 85 procent, av de individer som skrivs ut från SIG döms för brott, eller begår brott, efter utskrivningen. Det är vanligt att brottsligheten involverar narkotikabrott. Ungefär en tredjedel av den brottslighet som begås efter utskrivning från SIG är så pass allvarlig att påföljden blir fängelse. Vi kan inte se någon uppenbar

skillnad i dessa relativa tal beroende på om deltagarna varit inskrivna i SIG längre eller kortare tid än ett år.

Dessa siffror eller relativa tal säger emellertid inte mycket för sig själva. Är detta många eller få? Är det ett bra utfall eller ett dåligt utfall? Är det fler eller färre än vad som är rimligt att förvänta sig? Vilka förväntningar är egentligen rimliga att ställa på en verksamhet som SIG? Det är möjligt att systematiskt jämföra dessa siffror med annan brottsstatistik. Sådana jämförelser blir osäkra givet, inte minst, att vi inte närmare kan beskriva den här gruppens förutsättningar eller mottaglighet för insatsen. Den grupp som deltagit i SIG är redan påtagligt brottsaktiv och brottsbelastad (men där finns undantag och personer som inte är dömda för brott). Att gruppen präglas av hög brottsaktivitet och komplexa livsvillkor i övrigt gör det svårt att värdera om förekomsten av brottsaktivitet och domar efter utskrivning från SIG pekar på att insatsen varit framgångsrik eller inte.

Det är svårt att jämföra dessa resultat med generell brottsstatistik, just på grund av att den grupp som skrivs in i SIG är relativt högt kriminellt belastad samt att rekrytering av deltagare ser olika ut i SIG på olika platser. Vi har, som tidigare noterats, även konstatera att inte alla som är eller varit inskrivna för insatsen i Linköping är dömda för brott eller kända av polisen.

4.2 *Metodologiska reservationer*

När vi värderar vad de presenterade och redovisade data visar, så måste vi lyfta fram ett antal viktiga reservationer. Det handlar i bredare mening om validitet och reliabilitet.

För det första så består det empiriska materialet framförallt av redovisning av domar för de individer som deltagit i SIG under tiden de varit aktiva i och efter utskrivning från SIG. Vi har inte kunnat koppla samman domar med andra uppgifter om individerna och kan därför inte göra mer avancerade eller fördjupade statistiska analyser som svarar på frågor om hur förekomst av domar ser ut för olika grupper av unga, med olika bakgrund, ålder eller livssituationer, som deltagit i SIG. Vi vet exempelvis ingenting kvantitativt om deltagarnas situation i skola eller eventuellt arbetsliv. Här finns emellertid möjligheter för vidare forskningsprojekt att titta på domar och exempelvis registerdata för individer, men det skulle kräva en helt annan omfattning av forskningsprojekt och en mer omfattande etikprövning för att bli möjligt.

För det andra har materialet kodats förhållandevis grovt. Det hade varit statistiskt möjligt att bryta ner data i mer fina kategorier om domar för olika brott och grovhet av brott, men sådana konstruktioner hade knappast givit bra mått på de frågor som besvaras i rapporten och därtill hade de varit behäftade med betydande statistisk osäkerhet.

För det tredje så är förekomst av domar inte ett heltäckande mått på brottsaktivitet. SIG:s ambitioner handlar om att minska brottsaktivitet, förebygga att unga ska ”hamna i en kriminell livsstil” och stödja unga att lämna sådana miljöer. Vi kan i dessa data alltså inte se individers allmänna brottsaktivitet, vi kan se domar som följt av brottsaktivitet. Domarna återspeglar i det avseendet rimligen brottsaktivitet men fångar inte alla brottsaktiviteter bland individerna som varit inskrivna i SIG.

För det fjärde så sammanfaller inte tidpunkten för dom med tidpunkten för när ett brott är begånget, vilket vi kommenterat ovan. I en del av materialet har vi dock systematiskt kunnat analysera tillfälle för brott som senare resulterat i fällande dom. Handläggningstiden mellan brottsfall och tid för dom varierar beroende på brottstyp (Brå 2011). Det finns uppgifter om medel-

och medianvärden för tid från brottsinskrivning (eller anmälan) till dom från Brå (2011) som visar: för misshandel 203 dagar (medelvärde) och 233 dagar (median), och för rån 110 dagar (medelvärde) och 156 dagar (median). Det är således vanligt med en relativt lång tid från brottstillfälle till dom, vilket gör att brott kan ha begåtts betydande tid innan inskrivning, men att dom faller under inskrivning i SIG eller efter utskrivning från SIG. Därför är de genomgångar av brott efter SIG där tillfälle för brott noterats och analyserats särskilt viktiga för att sätta övriga resultat i ett begripligt sammanhang.

För det femte så utgör våra data ett mått på förekomst av domar bland en viss grupp av individer som deltagit i en intervention, men där finns inga särskilda mått på hur det är just denna specifika intervention och inte andra omständigheter eller förändrade villkor i deltagarnas liv som påverkat förekomsten av brott efter utskrivning. Vi kan inte utifrån det kvantitativa materialet säga att deltagande i SIG påverkat sannolikheten för brottslighet eller domar vare sig negativt eller positivt. Vi kan med dessa data inte säga något om innehållet i insatserna eller vad som ger ett visst utfall. Vi kan heller inte säga något om de enskilda individernas alternativa utveckling om de inte ingått i SIG då vi saknar en kontrollgrupp som inte genomgått insatsen. Sådana frågor har vi undersökt närmare kvalitativt i analys av intervjuer med företrädare för SIG och deltagare i SIG.

Det finns därmed en rad reservationer att göra när det gäller denna kvantitativa beskrivningsvaliditet och reliabilitet om man vill utläsa ur detta material hur framgångsrikt (eller inte) SIG fungerar med avseende på att få unga att lämna en brottsaktiv livsstil eller upphöra med brottslighet. Att antalet domar inom och efter tre år från utskrivning bland de som deltagit i SIG kan framstå som hög, är inte ett mått på hur väl insatsen som sådan fungerar. Den grupp av unga som arbetet riktas mot präglas generellt av hög brottsaktivitet och komplexa livsvillkor i allmänhet vilket gör alla former av socialt arbete och insatser för förändring mycket utmanande. Det är möjligt att insatserna lett till minskad brottslighet och att individer har hjälpts till att lämna en kriminell livsstil. Det finns tillräckligt många enskilda individer som lämnat SIG utan att dömas för brott efter utskrivning för att titta närmare på detta. Men på ett övergripande plan kan inte dessa data användas för att analysera hur väl SIG svarar upp mot sina ambitioner. En ytterligare notering kan göras gällande målgruppen av särskilt tjejer som befinner sig i prostitution, som inte nödvändigtvis har begått brott och vars situation knappast kan undersökas genom att titta på domar för brottslighet.

Med dessa reservationer sammantagna menar vi ändå att redovisningen av det kvantitativa materialet ger information och bakgrund till den analys som förs i kommande delar. Men vi manar samtidigt till försiktighet i fråga om hur dessa data tolkas. Redovisningen väcker fler frågor än vad de ger svar på frågorna gällande utfall av SIG, vad som fungerar och vad som inte fungerar. För att förstå detta vill vi därför rikta blicken mot den kvalitativa analys av SIG som följer. För att skapa förståelse för detta utgör denna kvantitativa analys en viktig bakgrund och fond.

5 Den kvalitativa delen av undersökningen

Resultaten av den kvalitativa analysen tar utgångspunkt i två olika empiriska material, dokumenten *Manual* och *Aktivitetsplan* samt intervjuer med olika professionella i SIG och deltagande ungdomar.

5.1 Styrning och uppföljning

För att få en bild av hur verksamheten i SIG tar form, så har vi inledningsvis kartlagt styrning i formella dokument, det vill säga utifrån *Aktivitetsplanen* som utarbetats av styrgruppen och den *Manual* som tagits fram av personalen som arbetar i SIG för att beskriva verksamhetens grunder. En utvärdering eller uppföljning av en specifik verksamhet kräver en god kunskap om verksamhetens utgångspunkter avseende dess mål och medel. Det innebär alltså kunskap om verksamhetens uppsatta ambitioner och målsättningar och de aktiviteter som används för att uppnå dessa.

5.1.1 Några ord om samverkan

Inledningsvis är det viktigt att notera att SIG består av ett samverkansarbete mellan flera olika aktörer. Sociala insatsgruppen i Linköping bedrivs av en samordnare och två koordinatörer anställda inom kommunens socialtjänst. Koordinatorernas roll är att ge individbaserade motiverande och behandlande samtal och att samverka med övriga representanter. Det senare kan innebära att stötta ungdomarna i kontakter med andra myndigheter. Följande aktörer är centrala för samverkan i SIG:

- Polismyndigheten beskrivs ha en aktiv roll genom att föreslå individer till verksamhet. Utöver detta ska polisen meddela om de inskrivna blir misstänkta för nya brott eller uppmärksammas att ha en koppling med vad som beskrivs som kriminella gäng. Polisen har även en roll gällande uppföljning av individer som är eller har varit inskrivna i SIG. Varje år lämnar polisen en sammanställning till styrgruppen över domar och misstankar bland de som är inskrivna eller tidigare varit inskrivna i SIG.
- Frivården är aktuell då de inskrivna i SIG över 18 år ofta är aktuella för en frivårdspåföljd eller är villkorligt frigivna.
- Minimaria är en kommunal mottagning där stöd erbjuds till ungdomar mellan 13–20 år som har ett riskbruk eller är beroende av alkohol och droger samt deras närstående. Den drivs i samverkan mellan Linköpings kommun och Region Östergötland. Flertalet av inskrivna vid SIG har någon form av missbruksproblematik.
- Brottsförebyggande brobyggare är en kommunal verksamhet som kan ett stöd för deltagarna i SIG genom en regelbunden kontakt. En tanke har funnits att verksamheten skulle bli ett stöd gällande framförallt fritidssysselsättning.
- Jobb och kunskapstorget är en kommunal verksamhet som ger information om utbildning, arbetsmarknadsinsatser och förberedande insatser.
- Arbetsförmedlingen ska delta i samverkan genom att upprätta individuella planeringar och anpassar insatser efter behov för att nå en sysselsättning för de inskrivna vid SIG.

- Kronofogden har en roll i att handlägga skuldsaneringsärenden och att bistå med vägledning i syfte att förbättra ungdomarnas ekonomi och hantera skulder.

5.1.2 En programteori i de styrande dokumenten

Programteorin för SIG i Linköping framträder i *Manual* och *Aktivitetsplan*. I dessa dokument beskrivs bland annat vad som är verksamhetens mål och medel samt hur relationen mellan dessa ser ut. Vid intervjuerna med verksamhetens personal beskrivs dessa som aktuella och att de är "levande dokument" i den meningen att de används och de uppdateras vid eventuella ändrade förutsättningar för verksamheten och i samhället.

Den aktuella målgruppen för SIG identifieras i dessa dokument som "individer mellan 13–25 år [som] befinner sig i riskmiljöer och riskerar utveckla ett kriminellt beteende samt hamna i en kriminell livsstil [...] samt individer som vill lämna en kriminell livsstil" (Manual, s. 3). Åldersgränserna är dock inte absoluta utan viss flexibilitet finns utifrån "individuella behov" (Aktivitetsplan, s. 3). Målgruppen beskrivs dessutom i termer av "avhoppare som vill lämna kriminalitet och kriminella gäng" samt "tjejer som fastnat i prostitution" (Aktivitetsplan, s. 3).

Koordinatorerna träffar de inskrivna ungdomarna varje vecka och har även telefonkontakter med dem. Arbetet inriktas, enligt manualen, mot ett motivations- och förändringsarbete utifrån kognitiv beteendeterapi. Det ska finnas nära samarbete med eventuell socialsekreterare och med övriga myndighetspersoner som ingår i SIG. Om den inskrivna ungdomen går i skolan eftersträvar koordinatorerna ett samarbete för att få en inblick i närvaro och skolprestationer. De tar enligt manualen del av eventuell pedagogisk utredning. Manualen visar att det förekommer att inskrivna i SIG även kan vara placerade på SIS-institution eller på ett HVB-hem. Insatserna genom SIG blir viktiga vid avslut av placeringen och eftervården

Verksamhetens mål beskrivs enligt följande: "Syftet är att verka förebyggande, förhindra nyrekrytering till kriminella gäng samt ge stöd till så kallade avhoppare som vill lämna kriminalitet, kriminella gäng eller våldsbejakande extremism" (Manual, s. 3). Därtill beskrivs ambitionen "att individen ska bli fri från sina destruktiva beteenden genom ökad medvetenhet om sina latent, positiva förmågor och möjligheter" samt att "med en bättre självbild och en positiv samhällsinställning ska individen kunna anpassa sig till de nya utmaningarna som ställer stora krav" (Manual, s. 3–4).

För att nå de uppsatta målen beskrivs ett antal olika aktiviteter för den aktuella målgruppen; kartläggning, samverkan, kontakt med koordinator och samtal. Kartläggningen ska innebära en översyn av beteenden som kan kopplas till narkotikaanvändande och viss brottslighet, men kan även innebära beskrivning av den unges sociala nätverk. Genom samverkan involveras de olika aktörer som är representerade i SIG som stöd för den unges utveckling i olika avseenden. Exempelvis påpekas att koordinatorerna ska ha "nära samarbete med individernas socialsekreterare och med andra myndighetspersoner som ingår i SIG-gruppen" (Manual, s. 5). Samtal och gemensam uppföljning sker med ansvariga i skola och hos socialtjänst (och när det är aktuellt med personal på HVB - eller SIS-hem). Bland sådant som de samverkande aktörerna kan bidra med betonas i de vägledande dokumenten särskilt hur Jobb- och kunskapsstorget och Arbetsförmedlingen är viktiga för att möjliggöra sysselsättning för de unga som deltar i SIG. Därtill nämns även Kronofogden som en betydelsefull samverkande aktör som kan bidra i fråga om bland annat skuldsanering.

I manualen beskrivs en modell för arbetet i SIG där "koordinatorerna träffar individen varje vecka och har däremellan telefonkontakt" samt att "under tiden som individen är inskriven i SIG analyserar koordinatorerna vilka behov individen har samt arbetar med motivations- och förändringsarbete utifrån kognitiv beteendeterapi" (Manual, s. 5). Samtal med de unga utgör en viktig aktivitet i arbetet med SIG. Samtalen har en rad olika fokusområden, där innehållet i

samtalen syftar till att utveckla olika slags förmågor, såsom självkänedom, självkänsla, självförtroende, empatisk förmåga, förmåga till känsloreglering, förmåga till situationsuppfattning, förmåga till problemlösning, och förmåga att reflektera kring kriminella tankemönster. Samtalen beskrivs kunna ske enligt en modell med särskilda teman., från kartläggning av beteende och livsstil, som ligger till grund för planering, till en inriktade mot utveckling.

5.1.3 Verksamhetens styrning

I intervjuerna med de olika aktörer som arbetar med SIG framkommer olika tankar och uppfattningar om hur de styrande dokumenten vägleder verksamheten. Enligt intervju med koordinatörerna ses Aktivitetsplan och Manual som rutiner för hur verksamheten ska bedrivas. Koordinatorerna uppger att de även följer andra rutiner i verksamheten, exempelvis gällande hur samverkan ska ske. Manualen uppges främst vara ett redskap för koordinatörerna. Övriga representanter för samverkande aktörer är inte lika medvetna om vad som står i dokumenten då de inte har "samma kontakt", som en respondent uttrycker det, med klienterna som koordinatörerna har. Detta bekräftas i flera intervjuer, där det efterfrågas tydligare ramar eller förtydliganden kring vilka som egentligen ingår i målgruppen. Det kan handla om oklarheter kring att de som skrivs in inte är kända hos polisen och frågor om dessa unga ska ses som målgrupp för SIG eller ej.

Enligt intervju med en företrädare för polisen uppfattas att det saknas rutiner för hur verksamheten i SIG ska bedrivas. Polisens roll i SIG beskrivs inte vara formad utifrån en formell arbetsbeskrivning. Målsättningen uppfattas vara otydlig, men beskrivs i stort som att brottsaktiva, boende i kommunen ska avbryta sin brottsliga karriär och få hjälp till ordnat liv med boende och sysselsättning. I detta finns också ett uppdrag att motivera till en livsstilsförändring. Vid intervjun framkommer också att det finns en kännedom om den dokumenterade styrningen, men också att dokumenten kan behöva uppdateras och revideras. De "känns inte som helt förankrade till nutid", enligt respondenten, vilket har medfört att man inte är helt klar över innehållet. Verksamheten beskrivs emellertid som väl förankrad hos polisens ledning vilket ses som en framgångsfaktor. Detta har säkerställts att personal med erforderlig kompetens kopplats till verksamheten. Från polisens sida har detta även inneburit en resursförstärkning.

Vid en intervju med frivårdens representant uppfattas målsättningen med SIG vara att minska kriminalitet och missbruk. Detta genom att ge individuellt stöd som bland annat inriktas mot att ge struktur för olika former av insatser och kontakter som ges bland annat genom samverkan. Representanten känner inte till om de finns skriftliga rutiner för verksamheten, men menar att det "borde finnas".

5.1.4 Uppföljning av verksamheten

I aktivitetsplanen framgår att en uppföljning av verksamheten ska ske årligen. Samordnaren från socialtjänsten och en representant för polisen ges ett ansvar för detta och för att resultatet redovisas i styrgruppen. Uppföljningen ska visa jämförelse av brottsaktivitet hos ungdomar före, under och efter inskrivning, med stöd av förekomst av domar i belastningsregistret. Vid intervju med polisen framkommer att den årsvisa uppföljningen innebär att data inhämtas för alla inskrivna och utskrivna från brottsregister under aktuellt år. Detta har överlämnats till socialtjänsten, som enligt intervjuer, inte har bearbetat eller analyserat detta vidare. Enligt verksamhetens manual ska också ett skattningsformulär användas, *Feedback Informed Treatment (FIT)*, för att mäta effekter av insatser och klientens nöjdhet med samarbete och relationer i SIG. Det har inte framkommit att detta följs.

Koordinatorerna beskriver vid intervjuerna att uppföljning av verksamheten görs genom en avstämning med närmaste chef, samordnaren, en gång per månad. De går igenom främst hur arbetet fortlöper för de som är inskrivna. Även i arbetsgruppens möten görs uppföljning av hur arbetet fortlöper med de inskrivna. Information lämnas och hämtas från de övriga i gruppen, utifrån vad som kan vara väsentligt kring de som är inskrivna. I styrgruppen ingår samordnaren,

som lämnar information som anses relevant till övriga ingående verksamheter. Fokus här är i högre grad en lägesbeskrivning än på individerna som är inskrivna. Avstämningar görs mot mål och syfte i verksamheten. Detta görs utifrån de diskussioner som förs i arbetsgruppen.

Representant för frivårdens lyfter i en intervju fram att data från uppföljning genom domar inte kan visa positiva förändringar som kan ske till följd av deltagande i SIG, det vill säga livsstilsförändringar som resulterar i andra utfall än just att man inte döms för brott. Förändringar till följd av deltagande i SIG kan ske på längre sikt, påpekas i detta avseende.

5.2 Rekrytering

En viktig del för att förstå hur SIG tar form i praktiken handlar om hur de unga som deltar i verksamheten rekryteras och hur de skrivs in i SIG. I det följande ska vi titta närmare på just dessa frågor.

5.2.1 Beskrivning av målgruppen

De som erbjuds insatser i SIG bör vara minst 13 år. Yngre kan sakna en mognad för att kunna ta till sig arbetssättet, enligt en respondent från socialtjänsten. Denne beskriver att yngre kan ”inte vara stora nog för att kunna prata om det som man pratar om i SIG”. Det framkommer i dessa intervjuer även en problematik kopplad till att ”stämpla så unga som kriminella”, vilket riskerar att bli en effekt av att ingå i SIG. I intervjuerna framkommer det att yngre ungdomar, särskilt de som är yngre än 18 år prioriteras, samt ungdomar som bedöms befinna sig i akuta situationer. Det kan gälla en ungdom som är hotad av andra kriminella eller befinna sig i särskild riskfylld situation. En ytterligare prioriterad grupp är unga som vill ha stöd för att hoppa av ett kriminellt nätverk. Unga kvinnor som fastnat i prostitution ska prioriteras, enligt den styrning som fastlagts i kommunen. Vid intervjuerna nämns inte specifikt denna målgrupp.

De intervjuade socialsekreterarna känner inte till om det finns skriftliga kriterier för vilka unga som kan ingå i målgruppen. Det är något som kan noteras i relation till att det oftast är socialsekreterarna som initierar inskrivningar. De uppfattar att det är överenskommet att de som skrivs in i SIG ska vara ”kriminella eller vara i kretsar där det finns risk för att de hamna i kriminalitet, gör kriminella handlingar”. Vidare uppger socialsekreterarna att de unga som aktualiseras för SIG bör vara motiverade för insatsen samt ha en förmåga att samarbeta, med innebörden att kunna ta till sig insatsen samt ge sitt medgivande till ett samarbete mellan ingående verksamheter utan hinder av sekretess. Liknande uppfattningar framkommer hos koordinatörerna som beskriver att den som föreslås ingå i verksamheten ofta är relativt ung, har begått strategiska brott och har hög frånvaro i skolan samt eventuellt också missbrukar droger eller befinner sig i annat missbruk.

Avhopparna, det vill säga de som vill lämna den kriminella miljön, är inte så många i verksamheten. De som befunnit sig i en sådan situation har i regel fått stöd att lämna kommunen, sysselsättning och boende på annan ort. Ofta är detta förenat med studier som är kopplat till boende uppger koordinatörerna. Vid intervju med polisen finns en uppfattning om att dessa ungdomar prioriteras i verksamheten, vid sidan om de som är yngre.

Vid en intervju med företrädare för polisen framkommer att polisen ser att det finns särskilda behov hos de unga som skrivs in, av koordinerade insatser för att ”bryta eller förhindra inträde i organiserad brottslighet och en kriminell livsstil”. Ofta fångas de unga upp av socialsekreterare eller koordinatörer. Det framkommer i intervjuerna med de professionella att det kan finnas olika uppfattningar om hur många chanser en ungdom ska ha att efter utskrivning och nya brott att blir återinskriven i verksamheten.

En stor majoritet av de inskrivna är killar. Av de som varit inskrivna i SIG sedan 2011 är ca 5 % tjejer. I flera intervjuer framkommer att där finns en bild av att det mest är killar som är

kriminella, vilket kan förklara att det är väldigt få tjejer som deltagit i SIG. Tjejerna finns i den formella målgruppen och lever i högre grad upp till kriterierna för att komma med i SIG än vad statistiken visar, menar flera av de intervjuade. Det beskrivs, av de professionella, att tjejerna i regel har kommit längre i en destruktiv livsstil innan de upptäcks och blir aktuella för insatser eller blir dömda för brott. Från polisens sida beskrivs att tjejerna "inte alltid är lika självklara" och att man "får jobba lite hårdare för att se vilka som är lämpade för insatsen". De är färre, men problemet växer även gällande tjejer, enligt polisen. En polis beskriver hur "livsstilen attraherar även tjejerna" och att "tjejerna ställer inte till det, men det finns de som skulle behöva hjälp för att ta sig förbi en jobbig period i livet". Killarna beskrivs som "enklare att identifiera utifrån kriterierna".

5.2.2 Identifiering av unga som bedöms vara lämpade att ingå i SIG

Enligt intervjuade socialsekreterare och koordinatörer får socialtjänsten information om unga som kan anses vara i behov av plats inom SIG från personal inom skola eller från polis. Detta sker ofta genom en orosanmälan gällande ungdomar som befinner sig i kriminella kretsar, som själv är ansvarig för kriminella handlingar och ungdomar som använder droger. En grund för anmälan kan också vara att skolan fungerar dåligt eller inte alls, eller att det kan bedömas vara "struligt hemma", såsom det beskrivs i en intervju. Det kan även hända att föräldrar tar kontakt och gör en ansökan för att deras ungdom ska få stöd. De ungdomar som hänvisas till SIG är de som bedöms tillhöra målgruppen, enligt koordinatörerna.

Hos koordinatörerna finns rutiner för kontinuerliga möten med socialsekreterare för att uppdatera om verksamheten i SIG och hur den fortskrider. Dessa har under den senare tiden inte riktigt kunnat fullföljas.

I intervjuer med ungdomarna uppger flertalet att det varit socialtjänsten som sett möjligheten att ge stöd genom SIG. Flera berättar att det är en handläggande socialsekreterare som initierat en kontakt med koordinatörerna. Men det finns även fall där den unge nyligen frigivits från fängelse och då frivården tagit initiativ till kontakt med SIG.

I intervjuerna med ungdomarna beskrivs återkommande att de varit i en utsatt situation, som inneburit exempelvis kriminalitet, missbruk av droger och avsaknad av ordnat boende. Så här berättar en av de unga.

[Jag] var i en akut situation där jag saknade bostad när jag kom från fängelset – flyttad från soffa till soffa. Jag hade väldigt många grovt kriminella runt omkring mig som höll på med missbruk. Socialtjänsten rekommenderade SIG.

På det sättet illustreras en utsatt position med oordnat boende och villkor kopplade till livsstilen som skulle behöva förändras för att kunna bryta en kriminell livsstil. En av de intervjuade menar att socialtjänsten ställde krav på att gå med i SIG för att kunna få tillgång till annat stöd från socialtjänstens såsom ekonomiskt bistånd.

5.2.3 Strategier för att rekrytera unga till SIG

I olika intervjuer framkommer att diskussioner förs mellan de samverkande parterna i SIG kring om en specifik ungdom skulle kunna "passa" i verksamheten. Detta sker ofta anonymt vid arbetsgruppens möten, men det förekommer även att samverkansparterna delar den information de har om den unge för att gemensamt bedöma om hen skulle kunna bli aktuell för insatsen.

Koordinatorerna berättar att ett stort arbete görs för att motivera ungdomar att gå in i verksamheten och att fullfölja insatsen. En socialsekreterare berättar i en intervju att man kan ha flera

motiverande samtal med en ungdom för att få dem att fatta ”andra beslut”, välja ett annat liv, genom att delta i SIG.

I intervjuerna med samverkansparterna beskrivs att olika initiativ tas för att få till stånd möten med ungdom, familj och personal i SIG, i syfte att motivera den unge att ta emot stöd. Det uppfattas som viktigt att utnyttja redan upparbetade relationer och förtroende för att arbeta motiverande. Vem som är mest lämpad för sådana insatser, som bygger på förtroende och befintliga relationer, kan skilja sig åt och det kan vara olika personer som kan finnas inom alla ingående verksamheter. Bland dessa finns frivården som beskriver att de ser sitt uppdrag som att bidra till att motivera till förändring, och där kan inskrivningen i SIG bli ett sätt och en möjlighet att välja en annan väg. En känsla av och tanke hos de unga om att kunna klara upp sin situation själv kan innebära ett motstånd mot att gå in i verksamheten. Här nämns också att ett myndighetsförakt (”inte vilja ha med kontrollerande aktörer att göra”) kan finnas som också det medför behov av ett motivationsarbete för att få unga att se möjligheter och tacka ja till att ta emot stöd genom SIG.

Ungdomar som väljer att tacka nej till insatsen kan vara rädda för samarbete med polisen, menar socialsekreterarna. Den risk som kan ligga till grund för sådan tveksamhet handlar om att de unga är rädda att information kommer att lämnas till socialtjänsten från polisen. Andra orsaker till att unga tackar nej till att delta i SIG handlar om att de vill klara sig själva och inte vill ha något med socialtjänsten att göra, eller att de inte tror att insatsen kan ge något, berättar de intervjuade socialsekreterarna.

Koordinatorerna beskriver att en av de större utmaningarna är att nå enskilda ungdomar så tidigt som möjligt, för att motivera till en förändring. Det har inte framkommit hos de vi intervjuat i denna studie att ett uppsökande arbete sker för att nå flera unga inom kriminella kretsar med information om SIG och möjligheten att få stöd. Intervjuerna med polis visar att de inte uppfattar det som deras uppgift att motivera de ungdomar de möter att gå in i SIG, något de menar i stället kan ske vid de samtal som förs mellan den unge och socialsekreterare/ koordinatörer efter anmälan.

5.2.4 Ungdomarnas förväntningar

Det som framförallt kan bidra till att motivera unga att delta i SIG handlar, enligt koordinatörerna, om att få hjälp med bostad, sysselsättning och bättre ekonomi samt att erbjudas något av de sommarjobb som finns kopplade till verksamheten. SIG kan även innebära ett tillfälle för de unga att få visa att de är drogfria, att ansökan gällande ekonomiskt bistånd blir enklare, att de får stöd i kontakter med andra myndigheter, att de får stöd att skaffa ID-kort, skaffa körkort samt att få hjälp med en rad andra praktiska saker. Sådana saker kan också, mer indirekt, framstå som en möjlighet att lämna kriminalitet och eventuellt missbruk, menar koordinatörerna. Dessutom, menar koordinatörerna att en del ungdomar kan känna sig orättvist behandlade av polisen och genom SIG hoppas de få hjälp med detta.

Flertalet av de intervjuade ungdomarna beskriver att de valde att tacka ja till insatsen då de uppfattade att de blev lovade stöd framför allt för att få ett boende och att kunna få någon form av anställning. Såhär beskriver en ungdom situationen:

Först jag ville inte, jag sa, jag orkar inte med något. Jag vill bara bli fri... bara göra min grej. Men sen, dom pratade lite mera med mig, dom sa att om du gör det här så kan du få lägenhet... jag blev lovad att jag skulle få hjälp, hjälp med skolan, hjälp med lägenhet, såna här grejor. Allt med livet, allt jag behövde hjälp med, typ.

En sak som koordinatörerna talar om handlar om hur de unga kan framstå som "svaga i sitt beslut" att förändra sin situation. De berättar att det inte behövs mycket för att de unga ska tappa sin motivation att ta emot stödet. Verksamheten försöker "fånga och jobba med det lilla som dom har". Socialsekreterarna, från sitt perspektiv, menar att de ungdomar som tackar ja till SIG i regel har rätt förväntningar på vad insatsen kommer att innebära, men "vissa ungdomar uppfattar att deras förväntningar inte infrias – det snackas mest", att förväntningarna ibland kan vara för stora gällande stöd och hjälp till boende och sysselsättning. Det kan innebära att de unga inte nöjer sig med endast praktik och sommarjobb eller annat stöd. Samtidigt menar socialsekreterarna att man inom SIG är mycket tydlig med vad man kan erbjuda.

I intervjuerna med de unga, berättar de att de uppfattar målsättningen med insatser inom SIG framför allt är att komma bort från kriminalitet och droger. I några fall nämns att få ett bättre liv generellt sett. Det kan innebära bättre psykisk stabilitet, att kunna hantera aggressioner, att bli självständig och att kunna försörja sig själv. En av de unga berättar att:

Man ville hjälpa mig med kriminalitet och hjälpa mig med att få jobb, så jag kan stå på mina egna ben och tjäna pengar helt lagligt... och inte syssla med kriminalitet.

Att lämna kriminalitet associeras till att försörja sig på ett lagligt sätt. Ett liknande exempel följer enligt samma mönster:

Att bryta det dåliga mönstret, att man självklart skulle kunna ...försörja sig själv och kunna likasom ha ett normalt liv. Det var det som var målet.

En försörjning på andra sätt än genom kriminella aktiviteter beskrivs här som ett normalt liv. I följande citat lyfts den aktuella hjälpen fram i förgrunden för viljan till ett bättre liv.

Dom ville bara... hjälpa... ge stöd till mig... och visa mig vilken bra väg som finns i livet... Att man kan välja själv och man kan tänka framåt.

I flera fall beskrivs svårigheter eller spänningar kopplade till relationer med myndigheter, i detta fall svårigheter med att se sig själva som mottagare av stödinsatser. En av de unga beskriver hur SIG kunnat påverka detta.

Jag har svårt med kontakt med vuxna med tanke på att jag har blivit sviken så många gånger av socialtjänsten när jag var yngre. Men... jag gav ju det här en chans och sedan, det visade sig att det var det bästa jag hade gjort.

I intervjuerna med de unga nämns också att de som deltagare i SIG kunde få stöd för att klara skolan. Här lyfts också värdet av få tillgång till en person som kunde lyssna, som de kunde bygga upp en tillit till. I flera fall nämns betydelsen av att det "klickade" med en av koordinatörerna som de skulle ha kontakt med.

En ungdom beskriver att hans far blev allvarligt sjuk, vilket medfört skuld känslor för det liv han levde, kännetecknat av kriminalitet och fängelsevistelser. Det finns alltså olika saker som kan motivera till de förväntningar på SIG som uppmärksammas hos deltagarna.

5.2.5 Svårigheter

Vid intervjuerna med personalen framkommer att vissa av ungdomarna inte kan eller har svårt att tillgodogöra sig insatserna inom SIG. Arbetet bedrivs till betydande del genom samtal och påverkan. Vid intervjuerna beskrivs en svårighet att bedöma vilka ungdomar som har störst chans att tillgodogöra sig insatserna.

Något som tas upp i en intervju med en ungdom handlar om att en väntande dom kan vara ett reellt hinder för att de ska kunna känna en mening att förändra sin situation. Det kan bli "en för

tung uppförsbacke”. I intervjuer med socialsekreterarna beklagas polisens långa utredningstider. Det är pedagogiskt betydelsefullt att konsekvenser av brott, påföljden, meddelas i anslutning till att brottet begått. Flera år kan vara en mycket lång period för en ung människa. Så här beskriver en ungdom situationen:

Jag kan inte göra så mycket, jag ville ansöka om skuldsanering, men det kan jag inte göra förän domen har vunnit laga kraft. Så... i mitt liv är det svårt att kunna göra någonting.

För denna ungdom var det omkring fyra år från att ett brott blev begånget till domen slutligen fallit efter överklagan, vilket beskrivs som ett hinder för att lämna kriminalitet.

5.2.6 Inskrivning av de rekryterade

Enligt de formella och vägledande dokumenten framgår att när socialsekreteraren kontaktar SIG angående en ungdom som kan vara aktuell för att ingå i verksamheten initieras ett samtal mellan ungdomen, koordinator för SIG och med vårdnadshavare om personen är under 18 år. Vid dessa samtal ges information om SIG och arbetssättet i verksamheten, krav, förväntningar och mål med verksamheten. Frågor ställs om hemsituation, skola, fritid, eventuellt missbruk, planering framåt och förväntningar på SIG. För inskrivning i verksamheten förutsätts att ungdomen är positivt inställd till att delta. Om en ungdom är under 15 år bör också föräldrarna vara positiva till insatsen. Vid det inledande mötet ges även information om att verksamheten bygger på att ett utbyte av information sker med andra myndigheter eller samhällsaktörer (såsom bostadsbolag eller Arbetsförmedling, frivården eller socialtjänsten). Vid inskrivning skrivs ett medgivande om att släppa sekretessen mellan ingående myndigheter, förutsatt att den unge ställer sig positiv till detta.

För att bli aktuell för insatsen måste ungdomen redan vara föremål för insats inom socialtjänsten. Att medverka i SIG kräver dock inte beslut om insats, den kan också ges som service. Insatsen finns i dess fall i annan verksamhet, oftast ekonomiskt bistånd. Av de 21 unga som under sommaren 2021 var inskrivna i SIG, hade beslut om insats fattats för 17 av dem. Enligt flera intervjuer är detta en vanlig fördelning. Deltagandet i SIG utformas inte olika beroende på om man deltar efter beslut om insats eller som service. Däremot finns en skillnad när det gäller krav på dokumentation. Vid olika intervjuer framkommer att det kan vara enklare att bevilja insatsen som service, då det går snabbare och insatsen kan påbörjas tidigare.

Det är också förekommande att ungdomar som är placerade på HVB beviljas SIG. De sker då oftast i samband med utslussning från sådan vård.

Ungdomar som är aktiva i missbruk eller som motsätter sig behandling erbjuds i regel inte att delta i SIG. Ungdomar som tidigare flera gånger varit inskrivna i SIG, och som kan ses som ”notoriskt kriminella” (såsom det beskrivs i en intervju) ställer sig verksamheten tveksam till att skriva in igen, enligt koordinatorerna. De som inte tas emot har ofta varit inskrivna tidigare. Koordinatorerna betonar dock att det på lång sikt ger bättre resultat att lägga tid på de personer som är motiverade till att ta emot stödet och som uttrycker en vilja till förändring.

Efter inskrivning kommer koordinator och ungdom om att träffas cirka en gång per vecka. Men det finns också möjligheter för ungdomarna och deras föräldrar att söka kontakt vid ytterligare tider och tillfällen.

Ungdomar som erbjudits stöd men som inte kommer till de planerade träffarna, som inte visar motivation skrivs ut. Hur länge en person är inskriven är beroende av hur långt denne kommit i sitt förändringsarbete. Där är inte ovanligt att ungdomar skrivs in flera gånger. Det finns unga som varit inskrivna i flera år men som fått avbryta kontakten då arbetet inte bedöms gå framåt.

Men bristande motivation kan förändras och leda till att ungdomen kommer igen och skrivs in på nytt.

5.3 *Medel*

När vi nu har behandlat frågor om rekrytering av deltagare och formerna för hur de skrivs in i SIG, ska vi gå vidare till att rikta blicken mot själva aktiviteterna som utgör SIG:s praktiska arbete.

5.3.1 Kartläggning

Verksamhetens manual beskriver hur en kartläggning görs av den unges livssituation och behov. För detta finns några olika metoder. Metoderna ESTER¹ och SAVRY² samt PIKT-test³ kan ge stöd i kartläggningen, och även ART⁴ och nätverksarbete kan användas som metoder i arbetet. Koordinatorerna beskriver att kartläggningen görs initialt för den som skrivs in i verksamheten. ART används för att bedöma moraliska dilemman och känslor, enligt intervju med koordinatörerna. Frågeformuläret "Kriminalitet som livsstil" innehåller ett stort antal frågor som målar upp alternativ som vägleder koordinatörerna bedömning av hur insatserna ska planeras. I övrigt anpassas kartläggningen efter den unges ålder men även graden av destruktivt beteende samt om en utredning pågår i enlighet med Socialtjänstlagen. Planeringen grundas på ungdomens berättelse om nätverk, familj, hur det går i skolan och dennes situation i livet i övrigt. Det handlar också om att kartlägga viktiga sociala relationer, relationer som ses som positiva ska stärkas. Här beskrivs framför allt relationer till föräldrar, syskon, barn och relationen till eventuella barns mammor/pappor.

Arbetet med tjejerna i verksamheten sker inte annorlunda är vid insatserna till killarna. Tjejerna kan ha andra problem, vilket medför att insatserna formas på annat sätt, enligt koordinatörerna. Några kan ha barn stadigvarande hos sig, några har haft skyddad identitet. Det är inte ovanligt att de har erfarenhet av sexuell utsatthet/utnyttjande och eventuellt behov av skydd från våld i en nära relation.

Vid intervjuer med polisen framkommer att de inte är involverade i kartläggningen och att polisen heller inte har någon särskild bild av hur kartläggningen styr insatserna under ungdomens tid i SIG. Inte heller frivården framstår som delaktiga i denna inledande kartläggning eller i den planeringen som upprättas utifrån denna. De upprättar en behandlingsplanering i den dokumentation som sker i den egna verksamheten, enligt intervjuerna.

Enligt betänkandet ska arbetet runt individen dokumenteras i en åtgärdsplan som ska visa hur relevanta samverkansparter bidrar med de insatser som anses väsentliga för den unges planering för förändring. I verksamheten i Linköping uppges att det är ovanligt att denna upprättas som ett eget dokument.

¹ En evidensbaserad strukturerad metod för bedömning av risk- och skyddsfaktorer vid insatser till unga i risk för eller med normbrytande beteende. <https://www.ester-bedomning.se/>

² *Structured Assessment of Violence Risk in Youth* – ett instrument för bedömning av risk för våldsamtt beteende eller annat allvarligt kriminellt beteende bland ungdomar. <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/evidensbaserad-praktik/metodguiden/savry-structured-assessment-of-violence-risk-in-youth/>

³ Psykologisk intervention av kriminellt tankemönster

⁴ *Aggression Replacement Training*, är ett manualbaserat preventionsprogram för ungdomar som betar sig aggressivt. <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/evidensbaserad-praktik/metodguiden/art-aggression-replacement-training/>

5.3.2 Relationen mellan de unga och koordinatörerna

En central del av insatsen SIG handlar om relationer mellan ungdomarna och koordinatörerna. I det följande ska vi gå in i detalj för att förstå den betydelse som relationerna har som medel i verksamheten.

Koordinatorerna beskriver att den första tiden inom SIG inriktas mot att bygga förtroende och tillit mellan koordinator och deltagare. Det görs genom stöttande samtal. Inledningsvis inriktas samtalen mot vad som beskrivs som primära behov såsom bostad, arbete och att få ordning på ekonomin. De sekundära behov som nämns i intervjuerna med koordinatörerna handlar om att förbättra sina nära relationer till exempelvis familj eller partner samt fokus på ansvar i den eventuella rollen som förälder. Det kan även handla om att förbättra relationen med myndighetspersoner. Inte minst är fokus på att de unga ska få en bättre relation med sig själv – att de ska känna sig nöjda med sin tillvaro och känna sig värda något.

Samtalen i insatsen inriktas mot ”moraliska dilemman, sociala färdigheter, hur hantera aggressioner, relationer”, såsom en av koordinatörerna uttrycker det. Detta kan inriktas mot tankar kring relationer med nära familj eller med myndighetspersoner, som polisen. En av koordinatörerna beskriver att samtalen förs utifrån kognitiv beteendeterapi (KBT)⁵ och att tankar utifrån ART tillämpas. Dessa sätt att strukturera samtal är inte formaliserade i de styrande dokumenten, men har utarbetats som metod hos koordinatörerna.

Utsatthet och fattigdom som ofta finns hos dessa ungdomar, leder ibland till ett myndighetsförakt som också kan omfatta institutioner som skola, enligt koordinatörerna. Detta är ofta grundat i misslyckanden som lett till besvikelse och ilska. Inom SIG berörs detta i samtal för att möta frustration, känsla av misslyckanden men också att se möjligheterna och till förändring. Från frivårdens sida beskrivs värdet av att arbeta relationsskapande för att hantera detta samt att i mötet med ungdomen vara tydlig kring förväntningar och krav.

Om vi tittar närmare på hur de deltagande unga beskriver verksamheten i SIG så återkommer betydelsen av relationerna till koordinatörerna. Många av de intervjuade ungdomarna för fram vikten av en bra och tillitsfull relation. De nämner värdet av att kunna öppna upp sig för någon. De uttrycker tacksamhet för det engagemang de uppfattade hos koordinatorerna. Så här beskriver en ungdom relationen till en av koordinatörerna:

Jag kände mig väl trygg med [koordinator]. [Koordinator] var väldigt bra. [...] Att jag inte såg [koordinator] som en liksom, vad säger man... [...] myndighetsperson, utan jag såg [koordinator] mera som en kompis, en vän som ville hjälpa mig. [...] Jag har inte haft jättemycket förtroende för vare sig myndigheter eller för, liksom vuxna överhuvudtaget. Och nu när jag blev liksom, nu här så hade jag inte jättemycket förhoppningar på att det skulle bli bättre i början. Men sen kände jag ju det att [koordinator] tog mig seriöst, vi gjorde grejor, vi hade möten faktiskt... hjälpte mig med det. Och så växte [koordinator] i mina ögon, alltså då fick jag ju verkligen svar på att [koordinator] verkligen bryr sig. Det är mest det, jag har som sagt inte haft mycket förtroende och jag har inte pratat om mina problem eller så här, med andra innan. Det var väl det.

Att koordinatorerna inte uppfattas som en myndighetsperson blir tydligt. I det avseendet handlar koordinatorernas roll om att ge uttryck för ett personligt engagemang för den unge, mer än att framträda som en representant för socialtjänsten eller kommunen. En annan av de unga

⁵ Kognitiv beteendeterapi, är en behandlingsmetod inom psykologin som innebär att du övar på att förändra ditt beteende och tankemönster för att minska psykiska besvär.

uttrycker en mer generell skepsis mot professionella och myndighetsföreträdares möjligheter att skapa relationer med unga.

Väldigt många myndighetspersoner dom tror att... ja, men vi har professionell personal och dom är jätteduktiga med utbildning, men det spelar ingen roll när man jobbar med människor. Utan det måste klicka med en person, och klickar man med en patient eller vad ni kallar det, med en personal, då får man tillit och har man tillit då kan man fortsätta jobba vidare.
Intervjuare: Upplevde du en sådan kontakt med [koordinatörn]?
Yes. [...] [koordinatörn], jag pratade med... förstod mig såhär. [...] Så lyssnade jag på [koordinatörn].

Här beskrivs återigen koordinatörn som någon som kunde skapa relationer och som därmed inte framtår som myndighetsperson eller professionell personal, utan istället med förmåga att förstå den unges situation. I detta avseende blir platsen där relationer kan utspela sig viktig. En begränsande förståelse av myndigheterna och professioner associeras till de kontor där socialtjänsten bedriver sin verksamhet. Koordinatorerna tillskrivs en annorlunda position och potential genom att de kan arbeta på andra platser och på andra sätt.

Jag skulle inte säga att de var som andra soc-handläggare som bara satt inne på ett kontor och beviljade ärenden, utan det vara mer kanske... inte uppsökande men det var mer dialog, det var mer ute i fältet. För... alltså [koordinatörn] hade jag hört talas om tidigare. För att jag bor i [en stadsdel], jag är så ofta, jag vet många ungdomar som har vart i kontakt med [koordinatörn] när dom har hoppat av kriminaliteten eller behövt stöd för att komma på rätt väg igen och så vidare. Och jag hade en uppfattning om att SIG var en sådan som hjälpte till med dom delarna. [...] Alltså det var inte SIG, utan det blev mer att det var [koordinatörn] eller någon annan... Socialtjänsten, det var bara, att man hade inte en bra bild utav dom och i dag när jag pratar med mina vänner, med ungdomar i området, med föräldrar – alla är livrädda för soc. Man jag har inte den bilden och jag, och det är tack vare, alltså det är tack vara SIG, det är tack vare [koordinatörn].

Hur möten och samtal utformas och var de tar plats framstår som en viktig aspekt som flera av de unga återkommer till i sina beskrivningar av hur SIG går till i praktiken.

Jag fick en ung person som jag kan prata, som jag kan förstå och [som] förstod mig. Att man tar ut från socialkontoret... säger ah, idag vi ska fika. Och dom ska gå ut och gå promenad liksom... [...]. Det blir skönare liksom att... i stället att till socialen som när man sitter till socialen, vad heter det, socialkontoret. [...] [Koordinatörn] hittade på hela tiden olika saker. En mening var det att jag inte skulle ha tid med dåliga vänner. [...] [Koordinatörn] förstod... och visade mig, våga var mig... [Koordinatörn] var jätte, jättebra. [...] Och var jätteduktig och hitta på... följde med mig överallt. Om jag har till exempel skolan, jag hoppat av skolan men [koordinatörn] pushade mig liksom. [...] Och då vill man, liksom, ändra sig, liksom, börja om allt. Så jag var tvungen börja om skolan, då liksom läsa till gymnasiet, liksom. [...] Men det gick jättebra, funkade jättebra och jag fick massa hjälp, kan jag säga.

Möten utanför socialtjänstens kontor hänger samman med en rad andra relationsunderlättande aspekter. I det här exemplet lyfter en ungdom fram att koordinatörns ålder och kön gör det möjligt att röra sig tillsammans på stan utan att det väcker uppmärksamhet. I olika avseenden framträder relationerna till koordinatörerna som personliga relationer. Koordinatorerna omtalas vid förnamn. Men att relationerna framstår som personliga innebär inte alltid att förtroende uppstår. I följande exempel visar sig personberoendet genom hur en av de unga saknar förtroende för en av koordinatörerna och menar att om de skulle ha arbetat tillsammans så skulle denna ha avstått från att delta i SIG. På det sättet visar sig betydelsen av att skapa relationer.

Och först så träffade jag [koordinatörn], och jag klickade inte alls [Koordinatörn] var lite mer... jag vet vad du känner, jag vet vad du tycker fast [koordinatörn], inte vet min historia,

liksom så. Och det sa jag då till den här [socialsekreteraren]. Och då sa [socialsekreteraren] att vi har ju en annan. [...] Hade jag behövt ha [koordinator] hade jag inte varit med.

Flera unga lyfter fram att det är just relationerna till koordinatorerna som utgör själva innehållet i SIG. Förmågan att förstå och sätta sig in de ungas livssituation framstår i flera intervjuer som en fråga om personliga egenskaper än om professionella färdigheter. Samtidigt kan det ses som att just förmågan att framstå som, och att vara personligt engagerad, är den professionella kompetens som är viktig i detta arbete. En särskilt viktig del i detta handlar om hur relationerna framstår som personliga och genuina och att koordinatorerna är tillgängliga för de unga och lyhörda för deras problem.

Jag ville ju ha kontakt med [koordinator], för jag kände mig trygg och jag kunde prata med [koordinator] om allt möjligt, liksom, jag mådde dåligt och så. Och det var ok för [koordinator]. Att jag kunde ringa även om dom, alltså, dom skrev ju ut mig, så jag hade egentligen inte rätt att ringa när jag vill. Eftersom [koordinator] kan inte hjälpa mig med någonting, men... kunde i alla fall lyssna på mig.

Intervjuare: När du satt i fängelse menar du nu, eller?

Ja, exakt.

Intervjuare: Vad var det som gjorde att du tackade ja?

Det var att [koordinator] sa att [koordinator] kunde stötta mig, hjälpa mig, med att... ja, stå på mina fötter då. Hitta ett jobb, ha bra kontakt med bra människor, att jag kunde ringa om det skulle vara någonting. Och jag som person då, har ju haft jättesvårt och gått igenom mycket i mitt liv. Och haft jättesvårt att lita på människor, men [koordinator] fick mig verkligen att lita på [koordinator] och kunna prata med. Att det var ok.

Beskrivningen av tillgänglighet kopplas på det sättet samman med möjligheter att hjälpa och stötta i olika avseenden som blir viktiga för den unga. Också tillgängligheten kontrasteras mot andra professionella som arbetar inom olika myndigheter.

Intervjuare: Vad var det viktigaste som SIG gjorde? Som hade mest betydelse för dig?

Det var ju att [koordinator] alltid var tillgänglig. Inte alltid, det ska jag inte säga. Men man kunde ringa, till sent på kvällen var [koordinator] alltid tillgänglig. På sin mobil. Och det är inte så att när man ringer annan myndighetsperson. Du kan få vänta i två dagar innan de ringer upp. Så funkar inte [koordinator]. [Koordinator] är alltid tillgänglig och har man ett problem så försöker [koordinator] rätta till det problemet, mer direkt sen. Och sen så, jag tror inte att jag hade, jag hade litat så mycket på en annan person som jag gjorde med just [koordinator]. [...] [Koordinator] är ju jobbig ibland också... sitter och ringer och ringer. Och om man inte svarar så fortsätter [koordinator] och ger sig inte. Och det är samma sak om man missar ett möte eller någonting. Om man missar ett möte med socialtjänsten... ja... kom om två veckor. [...] [Koordinator] tar sig liksom, även fast det kanske är fullt i schemat, så tar [koordinator] sig tid.

På det här sättet blir tillgänglighet också en fråga om personligt engagemang: "han tar sig tid" och "han ger sig inte", såsom koordinatorns engagemang framställs. Tillgängligheten kan också hänga samman med öppenhet i relationerna. För en av de unga är insatsen SIG väldigt knuten till relationen med en av koordinatorerna. Det framstår som att SIG och koordinator är samma sak.

Jag hade kanske inte levt idag utan den kontakten med SIG eller [koordinator]. Jag skulle säga [koordinator], inte SIG. [...] För mig var det inte det viktiga, det här i SIG, utan det var [koordinator] som person. [...] Relationen var, jag vet inte vad jag skulle välja för ord, men jag tyckte att den var, alltså det var mycket respekt, [koordinator] respekterade min situation och allt jag sa. [...] Och sedan, i relationen jag skulle beskriva tacksamhet... alltså det är, är mycket. Jag vet inte vad jag skulle sätta för ord på det. Men jag tycker bara... var mycket, det var mycket tillit också, ärlighet. [...] När jag lärde känna [koordinator] så blev det, ja, jag var ärlig, det var mycket tillit.

Tillgängligheten och öppenheten skapar förståelse och tillit, vilket utgör grunden för den förändring som präglat just denne unges liv och där SIG och koordinatorn var en viktig del i att vägleda och stötta denna förändring.

Flera unga har i intervjuerna betonat värdet av att nå sin behandlare även utanför ordinarie arbetstid. En deltagare säger att ”SIG-gruppen ska vara tillgängliga 24/7”. Tillgängligheten skapar i beskrivningarna en känsla av personligt engagemang.

Alla människor har, behöver grundläggande behov som bekräftelse, uppmärksamhet, närhet, kärlek och så vidare. Och med [koordinatorn] var det så, att [koordinatorn] lyssnade, bekräftade allting, gav uppmärksamhet genom att höra av sig, även när jag var inne på behandlingshem, för jag fick ju vård på [...] behandlingshem, slutenvård, även då kom [koordinatorn] till behandlingshemmet på besök, och brydde sig verkligen, det kändes bra för att... ville verkligen hjälpa till. Det kändes som att det inte var någon som bara ville, som bara skulle göra sitt jobb utan [koordinatorn] kände, det kändes som [koordinatorn] ville att det skulle gå bra också. Det var lite så, och den relationen tyckte jag var väldigt bra. Någon som lyssnade, ibland räckte det med det.

Vilja blir ett begrepp för att beskriva hur arbetet handlar om eget engagemang och om hur just den här deltagaren upplever detta, och det framstår som särskilt viktigt för att skapa en god relation som präglas av respekt och engagemang – något som också kan ligga till grund för möjligheterna att tillsammans engagera sig i en förändringsprocess. På ett sådant sätt kan relationerna framstå som mer personliga och kanske genuina. Den huvudsakliga poängen i dessa sätt att beskriva förutsättningar för relationsskapande handlar om hur förståelse för varandra och för den unges situation kan skapas.

5.3.3 Fix, hjälp och vägledning

Hur kan man då förstå hur de unga deltagarna upplever vad koordinatörerna gör och vilken hjälp, stöd och vägledning som blir möjlig genom deltagande i SIG? Relationsskapandet möjliggör olika slags hjälp och stöd. Det sker dels genom vägledning, moralisk och emotionell, stöttning, dels genom samtal. Men detta stöd beskrivs också i termer av ”fixande”, det vill säga att koordinatörerna hjälper de unga genom att göra olika saker som de inte klarar att sköta själva.

[Koordinatorn] har hjälpt mig med allt alltså... har hjälpt mig med skolan, att börja skolan, att fortsätta gå i skolan. När jag ställer till problem i skolan, kommer [koordinatorn] dit och fixar åt mig. Det är allt från grejer i skolan, till kronofogden, till vad som helst. [Koordinatorn] har hjälpt mig. Försökte lära mig grejer, hur jag ska hantera ilska, hantera såna här problem, vardagliga problem. Som jag inte kunde, såna här grejer, sociala färdigheter, som några andra inte kan. [...] [Koordinatorn] hjälpte mig på alla sätt. Om jag blev polisanmäld... [koordinatorn] var där och hjälpte mig... försökte prata med, lärarna och såna där grejer och ringde polisen. Om jag var arg över någonting, jag kunde ringa [koordinatorn] och berätta att, vad som hänt, och [koordinatorn] försökte hitta på en lösning till mig. Det var mycket problem, såna där grejer och [koordinatorn] hjälpte mig med... till och med fixa lägenhet. [...] Jag blev klar med skolan och [koordinatorn] fixade till mig faktiskt.

För den här deltagaren i SIG framstår det som betydelsefullt att koordinatorn varit aktiv att ta hand om olika kontakter och saker som den unge behövde ordna i sitt liv. Den intervjuade fortsätter med att beskriva förväntningar kring vad SIG kan bidra med, och hur SIG kan utvecklas vidare. Ökade resurser skulle kunna möjliggöra större insatser menar den unge.

Jag tycker dom borde få lite mera resurser bara. Dom behöver mera resurser för att hjälpa dom här ungdomarna. Dom behöver fixa, dom behöver ha typ, hjälp att kunna fixa jobb kanske.

Såna här grejer. Hjälpt att fixa lägenhet till dom. För att fixa lägenhet måste dom prata med någon annan. Och kan dom fixa jobb till nån då är det bara sommarjobb, och sånt.

Även i dessa förväntningar riktas ljuset mot hur koordinatörerna och SIG skulle kunna fixa olika saker som skulle hjälpa de unga att förändra sin livssituation. En annan intervjuad ungdom beskriver på liknande sätt hur en koordinator fixat praktikplats. Här lyfts koordinatorns kontaktnät och förmåga att hantera kontakter med olika människor fram som viktigt för det stöd som den unge menar sig ha varit i behov av.

När jag kom ut, bara två, tre månader innan då kontaktade jag [koordinatör] och sa, det är snart dags att jag kommer ut. Jag har ingenting, jag har ingen lägenhet, inget jobb och jag vet inte vad jag ska göra. Då kontaktade [koordinatör] socialtjänsten där jag fick en handläggare... och där letade dom efter lägenhet till mig. Och då hade vi samtal, hur vi skulle lösa det här. Och [koordinatör] har hjälpt mig nu när jag kommit ut... har gett mig en lägenhet som tur. Och har fixat praktikplats till mig... och även går runt om frågor om jobb till mig. [...] Om jag skulle få beskriva, dom är, dom har hjälpt mig så mycket. Och jag vet inte hur jag ska komma att tacka dom. Och fortfarande ger dom inte upp om mig, att dom kämpar, att dom håller på och fixar allt för att jag ska må bra och att allt ska gå bra för mig. Och jag vet inte, jag finner inga ord, skulle jag vilja säga. Det var bra.

Denna ungdom uttrycker en stor tacksamhet för det stöd som varit en del i dennes förändrade livssituation. Detta stöd beskrivs återkommande som fixande. Ett annat ord som används i detta sammanhang är hjälp.

Man kan få hjälp, alltid, alltid man får hjälp. Har man problem, har du något litet problem, har du stort problem, jag kan ansöka den här hjälpen. Socialen finns att hjälpa alla människor. [...] Hjälpa människor och hjälpa mest alla ungdomar som har problem och umgås med dåliga vänner och dom som har problem och sluta röka eller dom som har problem med dricka, eller dom som har problem, alltså, rånare och tjuvar när dom är så ung. Visa dom det här är inte bra, visa dom, liksom, det här är inte en bra framtid. Dom visar framåt, liksom. [...] Om du fortsätter det här, nu såsom du är säger dom, kommer du bli, liksom, en kriminell och du kommer hamna, antingen du kommer döda folk och hamna fängelse eller du kommer dö och hamna begravningen. Så det är inte bra, dom visar vilka vägar som finns, bra och vilka vägar som är inte bra. [...] Socialen vara det bästa jag hade. Polisen var inte en som hjälpte mig någonting. Det jag fick... en dålig bild av poliserna och alla poliserna, sånt fick jag bara, men socialen var det som stod där hela tiden vid min sida, som stöttade mig.

Här lyfter den intervjuade fram att den hjälp han har fått handlade om vägledning i livet, att utveckla bättre relationer till omgivningen och att sluta med droger. Här betonas att denna hjälp kunde han få från socialtjänsten, men sådant stöd har inte upplevts från polisen eller andra.

5.3.4 Samtal

I intervjuerna med ungdomarna betonas de samtal som utspelar sig mellan koordinatörerna och de unga. När de unga får frågan om vad de gör i SIG, så återkommer de till att "de pratar".

Vi pratade bara. Jag var med på möten och sånt. Planeringar och sånt. [...] Typ sådant med Arbetsförmedlingen och sådana grejer.

När den unge beskriver att de pratade "bara", så kan det framstå som att betydelsen av pratandet tonas ned. Men det blir tydligt att detta prat har ett viktigt innehåll, dels i fråga om att göra planer för framtiden, dels när det gäller att hålla kontakter med andra myndigheter. Vid intervjuerna med koordinatörerna beskriv värdet av att kontinuerligt arbeta motiverande. Såväl för att ungdomen ska gå in i och att stanna i verksamheten som att ta till sig av de insatser som erbjuds. Detta kan också handla om att motivera ungdomen att gå till skolan, att hitta en positiv

fritid, men även till att byta livsstil och lämna kriminalitet. Graden av motivation hos ungdomen präglar i hög grad hur insatserna utformas och hur mycket stöd och uppmuntras som ges för att påvisa fördelar med förändringar av livsstil. En annan deltagare berättar att mötena handlade om att prata om dennes situation:

Vi träffades emellanåt. Ibland var det en gång i veckan beroende på hur det såg ut. Till exempel, lite bättre ekonomi... bistånd. Men minst en gång i veckan. Vi pratade lite om min situation och hur jag mätte och sånt där. Och till exempel, jag fick ett annat jobb som [koordinatör] trodde på... och med papper och sådana saker. Hjälp med arbetsförmedling och studier.

Här är det genom pratandet och mötena som hjälpen tar form, genom vägledning till arbete och studier. I följande citat berättar deltagaren om att denne och koordinatör träffades regelbundet, på olika platser De pratade om utvecklingen och "allting". Men det är inte innehållet i samtalen som framträder som det centrala, utan i den här beskrivningen har samtalandet ett egenvärde.

Vi träffades en gång i veckan. Ibland flera gånger, vid behov. Vi kunde vara, vi kunde ses på stan, och gå på promenader eller så kunde vi träffas i... ja, egentligen var som helst, för att prata om allting. Gå igenom veckan och så där. Uppdateringar, vad som hände, men även, alltså, få liksom en plan det jag skulle... inte bli indragen i något. Plus att det hände ju rätt mycket, fortfarande då, som dom hjälpte ju mig med... polisanmälan, och sånt också. Ja, det var väl det, ungefär. [...] Vi samtalade mycket, det var det viktiga.

Det viktiga för deltagaren, var att samtala mycket. På det sättet framträder relationen, öppenheten och tillgängligheten, inte bara genom fixande och hjälpende eller vägledning, utan genom att koordinatör kunde finnas tillhands för att lyssna. Ytterligare en annan deltagare beskriver detta på ett liknande sätt:

Jag mätte inte bra bara, förstår du, jag behövde någon som pratar bara, om mina problem. Så [koordinatör] var där, så... hjälpte mig bara. Typ... hjälpte mig att lugna ner mig, inte bara... gå iväg bara eller slå på någon, förstår du? Det var det.

Intervjuare: Vad gjorde man inom SIG... vad gjorde man tillsammans?

Tillsammans... vi satt någonstans, vi satt kontoret, vi pratade, vi skrev något papper eller nåt, förstår du... Då du kommer lugna ner dig och så. Jag minns inte exakt. [...] Ibland vi gick ut bara ibland. Om [koordinatör] hade tid vi käkade lite eller vi, vad heter, vi fikade, vi satt och vi pratade. [...] [Koordinatör] satt och lyssnade på vad jag sa.

I första delen av denna beskrivning betonas behovet av prata om problem. Det har ett värde i sig själv. Senare i beskrivningen betonas hur samtalet är ett verktyg för vägledning som kunnat resultera i att den unge lärt sig att hantera sina aggressioner, och i det avseendet blir samtalet ett verktyg med bestämda effekter. En viktig del i den hjälp och stöd som de unga uppfattar handlar om vägledning genom relationsskapande och i samtal.

Det är att dom har ändrat, att dom har ändrat mig... jag har ändrat mig själv, men att dom har visat mig vilken bra väg som finns i framtiden. Det bästa jag tyckte var att det finns socialen eller SIG. Att det finns liksom folk som står för ungdomar, tycker ja. Att jag fick stöd och hjälp, att jag ska ändra mig och att dom har visa mig vilken bra väg som finns i framtiden. [...] Hade jag inte haft socialen skulle jag bli en riktig kriminell kan jag säga. [...] Och jag själv valde och ändra mig. [...] Men jag lyssnade och jag fick en tanke, bara försöka testa en gång. När jag testade... oh, herre Gud, det här är bra. Bättre väg. Och jag fortsatte på den vägen.

I citatet beskriver deltagaren hur han upplever att koordinatör och arbetet i SIG har visat att framtiden kan utvecklas positivt och att det finns olika vägar framåt. Den hjälp och stöd som den unge upplever kan beskrivas som vägledning till förändring. Han berättar att han lyssnade på vägledningen och därmed fick hjälp och stöd att förändra sitt liv.

5.3.5 Vilja till förändring

Även om koordinatören framträder som en viktig kraft för att fixa, hjälpa och vägleda så framstår ändå de ungas egen vilja som central för att förstå förändringsmöjligheterna. Men här kan koordinatörerna spela en viktig roll för att stötta och underlätta.

[Koordinatören], är en sån person, som letar inte fel, utan vill att allting ska blir rätt hanterat av [koordinatören]. Och sen så frågar [koordinatören] alltid om man vill förändras. Vill du förändra det här, eller vill du inte förändra det här. Och då svarar man... ja, jag vill förändra det här. Då säger [koordinatören] så här: Tänk på det här i kväll, återkom till mig i morgon om du fortfarande vill förändra det här, eller om du bara säger så här och nu. [Koordinatören] har alltid en tanke. [...] Det enda [koordinatören] vill, det är att man ska komma framåt.

Den unge beskriver här hur koordinatören frammanat vilja till förändring genom att uppmuntra, samtala och ställa olika frågor. På så sätt lär sig den unge att förstå betydelsen av den egna viljan till förändring. Även en annan av deltagarna beskriver att koordinatören pekat på att förändringen går i positiv riktning om den enskilde unge har viljan.

Då sa [koordinatören] att [koordinatören] hade jobbat med många som mig, som haft såna problem och det går bra i slutändan. Bara man vill det. [...] Jag tycker att det har gått, om jag får svära då, jävligt bra. Alltså det, jag är jättetacksam och det här kommer jag verkligen inte glömma och jobba vidare med det här. Så att det går så bra som möjligt för mig.

Den unge i citatet ovan beskriver att det har gått bra. En av de andra deltagarna berättar om betydelsen av viljan till förändring och menar att behandlingen spelar mindre roll om man själv saknar den rätta viljan. På det sättet framstår den egna viljan som ett befintligt villkor som inte påverkas av just deltagandet i behandling eller deltagande i SIG.

En person, om den inte väljer att förändras, då spelar det ingen roll vilken behandling han går, vart han än hamnar i världen så kommer den vilja göra samma sak som den gjorde innan, om den inte har viljan att ändra på sig. Själveste nyckeln till förändring det är viljan hos en person, det klart och tydligt, det vill jag poängtera här. Det är spik i kistan. Och det kan inte SIG eller någon annan säga emot. Om en person vill ändras, då är det bara den som kan göra det. [...] Och sen, det är då SIG, kommer in och ska typ spela någon roll och försöka i form av till exempel fixa jobb, lägenhet, underlätta kontakten med myndigheter – fast jag har inte märkt av det någonting.

I beskrivningen har deltagaren betonat individens egen vilja som en förutsättning för förändring. Denne är dock besviken över att inte fått den hjälp som förväntats.

5.3.6 Betydelsen av jobb

I flera av intervjuerna är det möjligheten att få ett arbete som framstår som det mest centralt för de ungas förutsättning för och vilja till förändring. Ett arbete utgör ett materiellt villkor som ger lön, fokus, även stolthet och en känsla av sammanhang.

SIG visade mig att jag kan jobba själv... och visade mig, hjälpte mig att om du sköter dig... [...] sedan fortsatte jobba. Dom tyckte om mig där jag jobbade så nu fortsätter och jobba där. [...] Jag jobbar och tar hand om äldre människor och så som... vad heter det... vård och omsorg. [...] Jag tycker så här... funkar jättebra och hjälpa äldre. Det känns som jag hjälper mina föräldrar, min familj, och så... det funkar jättebra och jag vet liksom, att dom behöver mycket stöd och hjälp. [...] Jag fick mycket hjälp när jag kom Sverige. Jag fick mycket hjälp när jag hade problem och sånt... av socialen. Mycket hjälp. Så nu är det min tur hjälpa äldre människor.

För den här deltagaren är arbetet som han har kunnat få till följd av olika slags stöd inom SIG en central del i att det har gått bra att förändra sitt liv. Flera andra beskriver värdet av ett arbete på liknande sätt. En av de unga betonar särskilt utmaningen med att få unga kriminella att vilja arbeta för lön istället för att kunna röra sig med mer pengar som man kan få snabbare på andra sätt.

Tänk dig att du har pengar, du har det jättebra ekonomiskt. Helt plötsligt så har du ingenting. Det blir jobbigt för dig. Det är något nytt. Och det är då det är jätteviktigt att man sysselsätter sig med någonting. Typ jobb. [...] Man måste ha en sysselsättning om man ska förändra sitt liv. [...] Det är ju det här jag har sagt. Jag har avtjänat straff, jag har gjort mitt, jag har sonat mina brott. Men här är jag än i dag och söker jobb och jobb, och söker jobb. Jag har tagit körkort. Jag blev klar, färdigutbildad till vård och omsorg [...]. Jag vill bara ha ett jobb så jag kan försörja mig. Alltså, det... och det är ingen, ingen som vill hjälpa till. [...] Om SIG vill verkligen hjälpa, då kanske dom kan fixa jobb för såna som har belastningsregister, via kommunen... ger dom mig chans så att jag jobbar där i sex månader eller för att sedan kunna lägga det på CV. [...] Såna som mig, som jag sa till dig, behöver en sysselsättning, behöver ett jobb. Det är bara det. [...] Det är bara logiskt. Om en sysslös person inte har någonting, då är det ganska lätt att man hittar på bus.

Här pekar deltagaren på olika slags förväntningar om att SIG ska kunna ordna ett arbete åt de unga som deltar, men också på den stora betydelse det har när det gäller att komma bort från kriminalitet.

När frågan ställs till deltagarna, ungdomarna, om de skulle vilja förändra, ta bort eller förstärka något i SIG eller ge tips till personalen, svarar de flesta att de tycker verksamheten fungera bra och inte ser skäl att ändra något. De ser att verksamheten borde få mera resurser då de ser den som betydelsefull. Flera betonar att verksamheten har behov av att förstärka möjligheten att erbjuda någon form av sysselsättning, då de ser detta som en viktig förutsättning för att kunna bryta med tidigare mönster, att hitta en roll och komma in i nya sammanhang. En ungdom förklarar: "Om man ska ändra sitt liv måste man få en sysselsättning. Det måste gå snabbare att ordna detta". Citatet ligger i linje med flera andra illustrationer som redovisats tidigare. Även vid en intervju med polisen betonas vikten av att, vid sidan om övriga insatser i SIG, kunna erbjuda någon form av sysselsättning. Detta ses framför allt viktigt för de lite äldre ungdomarna.

5.4 *Ungas delaktighet och inkludering*

När de unga återkommande beskriver koordinatorens roll i termer av att fixa eller hjälpa så aktualiseras frågan om de ungas egen delaktighet i förändringsarbetet. Vi har tidigare tittat närmare på den betydelse som tillskrivs den egna viljan. Men hur tar delaktigheten form i de aktiviteter som SIG består av?

5.4.1 De ungas aktiva delaktighet

På frågan om deltagarna uppfattade att de kunnat påverka hur insatsen utformats och genomförts framkommer att en dialog ofta fördes och att man ofta tillsammans bestämde när exempelvis träffar skulle ske. Det poängteras i flera intervjuer att insatserna var frivilliga. En av de unga säger att:

Jag har fått vara med i vissa möten... hur dom ska hjälpa mig, vad det finns för möjligheter och även om jag är villig till det. Så det var ingenting med tvång eller att jag måste.

Den egna viljan liksom frivilligheten i att själv vara aktiv betonas som central i förändringsarbetet. Det kan i vissa beskrivningar finnas en viss spänning mellan hur den egna delaktigheten framställs och koordinatorens roll för att ge stöd. En av de unga berör denna spänning genom att

berätta om hur han lät koordinatören vara spindeln i nätet för sitt liv när han skrivit på papper om sekretessen.

Jag tänkte säga att [koordinatören] var min spindel i nätet i mitt liv, för att jag minns jag skrev på papper om [sekretessen]. Så [koordinatören] var ju... skötte ju... Jag var ju misstänkt för vissa brott och så också. Så jag vet att [koordinatören] hade kontakt med polisen, med andra aktörer också. Att det ändå var fullmakt eller någonting men dom hade... ja, [koordinatören] hade koll på mina ärenden och så... hjälpte mig hantera dom. Det var på papper att det var ok att göra det.

Intervjuare: Hade du egen kontakt med andra myndighetspersoner?

Alltså, det var olika. [Koordinatören] gjorde ju det om jag behövde det. Vissa kunde jag hantera själv, arbetsförmedlingen till exempel. Om jag behövde göra det själv kunde jag göra det, men behövde jag göra det genom [koordinatören] så kunde [koordinatören] göra det. Jag behövde hjälp men jag var ändå inte, alltså jag kunde hantera vissa saker, så jag kunde kontakta och lösa vissa saker, men dom saker jag behövde hjälp med så fick jag hjälp med. Så det var mycket upp till mig också att göra det, men [koordinatören] hade ju koll på allt. [...] Det var inte så att jag kände att dom gjorde saker som jag inte visste om eller någonting, utan jag fick det återkopplat mig och de här sakerna. Det var väldigt skönt. [...] Det var ändå mitt liv, det var inte så att socialen... eller... kunde säga att du får inte göra så här eller göra så där. [...] [Koordinatören] tog inte över utan när jag gjorde någonting. [...] SIG underlättade det mesta. Och det var skönt. Att jag inte behövde tänka på mycket saker utan det underlättade allt och det var skönt. Jag tror att SIG skulle kunna göra mer om jag själv ville det eller om jag själv behövde det. Men jag var, som jag sa, jag var tillmötesgående, jag själv ville, jag var drivande.

Samtidigt som koordinatören var en viktig person som skötte olika kontakter så var den här deltagaren själv hela tiden delaktig i sitt förändringsarbete. Det var inte koordinatören som tog över, utan det var den unge själv som var drivande. Samtidigt utformades engagemanget ömsesidigt och växte fram i och med att relationen utvecklades. Samspelet går ut på att vara tillmötesgående men samtidigt drivande i relationen. En annan av de unga berättar om sin delaktighet i förändringsarbetet och aktiviteterna i SIG:

[Koordinatören] frågade mig hela tiden, Om vi skulle göra i något projekt eller vad som helst. [Koordinatören] frågade alltid om det var ok med mig. Om jag ville göra eller inte ville göra, han sa alltid att det var frivilligt.

Intervjuare: Kunde du komma med förslag också, på hur ni skulle göra?

Ja, såklart. Om jag ville något det är bara att säga till, alltså. [...] Det har gått bra. Jag fixat mitt liv nu. Ingen mer kriminalitet. Har fixat lägenhet, klar med skolan. Tog studenten med examen, söker jobb just nu. Det har gått bra.

Här använder den unge ordet "fixat", men här med fokus på saker som han fixat på egen hand, med stöd från koordinatören.

5.4.2 De ungas syn på utfall av insatsen

Av det elva intervjuade deltagarna uttrycker åtta att deras liv förbättrats. Av dessa för flera fram att de har slutfört sin skolgång, att de har sysselsättning, att de har ett ordnat boende, att de fullföljt missbruksvård och/eller att de nu har en bättre relation med familjen. Flera beskriver hur de flyttat från orten och att de brutit kontakten med tidigare umgänge. En av deltagarna beskriver hur tillvaron ser ut nu:

Och idag, idag, har jag inga problem med polisen, idag har jag inte problem med domstolar, i dag har jag inga problem med dåliga vänner... Jag fick hjälp... jag ändrade hela mitt liv och idag har jag familj själv. Jag har barn själv som inte ska hamna i dålig situation. Det har funkade jätte-jättebra.

Här återkommer även beskrivningarna som handlar om att våga ha tillit till att det går att leva ett bättre liv, en tillit till att samhället har något att erbjuda. Det förefaller initialt vara viktigt att kunna erbjuda möjligheter till boende och att stötta och motivera till att fullfölja utbildning eller att våga prova en sysselsättning. Vid intervjuerna beskriver fler att de valt ett liv utan alkohol och droger. Nästan hälften uppger dock att inte heller före insatserna inom SIG har problem relaterade till alkohol eller droger.

Ingenting kommer in i mig nu, ingen alkohol, inga droger, ingenting alltså. Det är nolltolerans på allt. Inte ens en droppe alkohol.

Att bryta destruktivt umgänge, ”dåliga vänner” och klippa band till släkt som lever med kriminalitet och ibland också missbruk kräver eller förutsätter, enligt flera av intervjuerna, att komma in i ett annat sammanhang. I ett fall beskrivs att detta har kunnat ersättas med de relationer som byggts upp genom att komma in i gemenskap med andra på en ny arbetsplats, medan andra betonar vikten av att bryta med gamla och dåliga vänner.

Man hade inte något gemensamt. Det enda man hade gemensamt, det var kriminaliteten, alltså. Man kunde aldrig prata något viktigt med dom... det var bara att vi var i samma situation. Vi var tvungna att hänga med varandra, förstår du? Medan nu för tiden, när jag har vänner, då är det vänner. Man kan berätta allt. Man kan göra grejer, så mycket... vanliga grejer. Kanske bara sitta på en restaurang och prata och vara. Förr i tiden då var det inte så.

Det framgår inte tydligt från intervjuerna om det funnits en tydlig ambition att ge stöd om det funnits problem i relationer till familjen. Hos ungefär en tredjedel av de intervjuade beskrivs relationen som utan problem.

Några av de intervjuade uppfattar att de lovades boende och sysselsättning om de tackade ja till SIG, vilket har medfört besvikelse när deltagandet inte lett fram till detta. En av de unga säger att:

Dom lovade att dom skulle hjälpa mig med en massa saker och sanningen är jag har inte fått i närheten den hjälpen som dom har lovat.

En annan av de intervjuade beskriver utfallet av tiden inom SIG på ett liknande sätt:

Jag tänkte ju så här... jag kommer aldrig någonsin att få ett jobb, med tanke på de grejer jag har gjort, att jag suttit inne. Och jag har ingen tidigare erfarenhet. Men SIG... då sa dom... du kommer att få det och vi ska hjälpa dig. Den enda hjälpen jag fick via sociala insatsgruppen det var ett ”lämp” till körkort. Det är det enda... enda jag har fått hjälp med.

Felaktiga förväntningar eller förväntningar som inte kan infrias riskerar att medföra en besvikelse hos deltagarna och därmed en dålig erfarenhet av SIG.

5.4.3 Utskrivning

Vid intervjuerna med de tidigare inskrivna nämns att utskrivning skedde med anledning av att personalen uppfattade att ”man var färdig”, ”hade uppnått målen i planen”, ”jag skrev ut mig då jag fått jobb och lägenhet, det var stabilt”, såsom några av de intervjuade unga beskriver det. Det finns dock flera exempel på att den intervjuade ungdomen är oklar över om denne fortfarande är inskriven. Det förefaller inte ovanligt att koordinatören fortsätter att sporadiskt höra av sig, trots att insatsen ses som avslutad. Vi kan också konstatera att i flera fall, bland de som intervjuats, har ungdomarna släppt kontakten med SIG då de ej varit motiverade att förändra sin livsstil, att bryta kriminella mönster eller att släppa taget om de sociala relationer som de haft inom kriminella kretsar.

En av de intervjuade menar att han blev utskriven mot sin vilja. Den unge beskriver ett fortsatt behov av stöd för att framför allt skaffa en sysselsättning. Men då denne inte längre var aktuell inom frivården och då polisen inte längre såg honom på stan, uppfattade denne att SIG såg på deltagandet ”som ett avslutat kapitel”.

Frivården tog slut... så dom lämnade mig halvvägs, om man säger så. Visst, jag slutade ju göra problem och kriminalitet... Den dagen dom skulle kunna säga jag är färdigrehabiliterad, det är när jag har ett jobb och kan stå på mina egna ben. Fast jag är inte det nu... får klara allt själv. Jag har till exempel aldrig pratat med myndigheter.

På de sättet belyses återigen betydelsen av arbete, försörjning och sysselsättning för att kunna förstå förändringen i sin egen livssituation. Förändring har inte bara en innebörd ifråga om att upphöra med kriminella aktiviteter, utan även ifråga om att skapa en annan livssituation.

5.5 *Samverkan*

En viktig del i SIG handlar om samverkan mellan olika aktörer. Särskilt gäller det samverkan mellan de aktörer som på olika sätt har en betydelsefull roll för varje enskild deltagare. Den samverkan som aktualiseras tar avstamp i de olika insatser som den unge bedöms vara i behov av. Samverkan pågår kring den enskilde så länge som insatserna behövs. Planeringen för vilken samverkan som är aktuell görs utifrån vad som framkommer vid kartläggningen.

5.5.1 Hur samverkan sker

Hur går då samverkan till i praktiken? Vid kartläggningen, som görs av koordinatörerna, tas kontakt med aktörer och personer som anses viktiga för den unge för att skapa en bild av den unges situation och behov. De personer och aktörer som identifieras kan vara myndigheter såsom skola och polis, men även privatpersoner i den unges närhet.

Verksamheten bygger på att olika aktörer utifrån sitt ansvar bidrar med kunskaper för att säkerställa att insatserna blir effektiva, något som beskrivs särskilt i en intervju med polisen. Här framkommer även att samverkan har ökat förståelsen för respektive involverad aktör och deras särskilda roller och villkor. Det beskrivs emellertid också att det finns behov av ökad förståelse för de olika aktörernas ansvar och roller. Samverkan kan uppfattas lika mycket som personliga som organisatoriska relationer. En polis menar att någon form av strukturerad introduktion till hur samverkan ska formas och vilken roll olika samverkande aktörer har skulle kunna effektivisera samarbetet.

Vid intervjuerna med olika professionella framkommer att de som är inskrivna i verksamheten kan genom detta ha en smidigare väg in till de samverkande myndigheterna. De unga kan snabbare aktualiseras för att få tillgång till insatser som ges hos exempelvis Arbetsförmedlingen. Samverkan med Arbetsförmedlingen samt med kommunens arbetsmarknadsenhet blir ett viktigt stöd för att möjliggöra sysselsättning. Från kommunens sida har ett antal sommarjobbplatser vikts för de som är inskrivna i SIG.

Från frivårdens sida ser man sig som en självklar samverkanspart då många som får stöd genom SIG är dömda för brott. Samverkan med frivården kan ske genom att det första mötet med SIG för enskilda unga initieras här. Samarbetet planeras genom att frivården initierar en diskussion i arbetsgruppen eller vid möten med ungdomen och koordinatören. Intervjun med frivårdens representant visar att man där uppfattar att de som är inskrivna i SIG får ett annat stöd än övriga klienter hos frivården, då alla ”vägar blir så mycket kortare” då det finns ett samtycke för samverkan. Koordinatörerna kan till exempelvis hjälpa till för att uppfylla eventuella föreskrifter koppelade till en dom, såsom att lämna regelbundna urinprov. Detta beskrivs som en ”uppslutning kring klienten som inte blir till annars”, enligt en intervjuad vid frivården.

Med fokus på de ungas relationer till polisen, så beskriver koordinatörerna att många av deltagarna inte känner respekt för polisen, och därför inte är intresserade av samtal med polisen. Det finns inte heller en struktur för samtal mellan ungdomarna och polisen. Vid en intervju med polisen beskrivs hur SIG i första hand uppfattas som socialtjänstens uppdrag, men att Polismyndigheten är den samverkanspart som i övrigt är mest tongivande. De beskriver sitt uppdrag i SIG som att ha ”lite extra koll på de som är inskrivna”. Polisen kan ge en uppdaterad bild till arbetsgruppen gällande brottsmisstankar och domar samt händelserapporter gällande de som är inskrivna. Det beskrivs hur områdespolisen har en god kännedom om vad som händer med fokus på särskilda områden och stadsdelar.

Om en ungdom vill flytta från orten för att komma ifrån kriminella nätverk, kan de delar av familjen som finns kvar straffas, ofta yngre syskon, enligt intervju med ungdomarna. Ett samarbete finns med polisen genom den så kallade ”avhopparverksamheten”. Att ge stöd till unga för att komma bort från orten, innebär ofta svårigheter gällande bostad, men även för att ekonomiskt bistånd. För att möjliggöra detta kan det ibland bli aktuellt att placera ungdomen på institution på annan ort. Personal inom SIG beklagar att det i landet inte utvecklats ett samarbete mellan de olika SIG - insatserna i kommunerna. Detta diskuteras ofta men det har varit svårt att få till stånd.

5.5.2 Samverkan genom arbetsgruppen och styrgruppen

Samverkan struktureras genom de formaliserade möten som sker i arbetsgruppen och i styrgruppen.

Styrgruppen

I styrgruppen är alla involverade aktörer representerade på ledningsnivå. Även samordnare deltar i styrgruppen. I styrgruppen diskuteras verksamheten på en generell nivå och uppdrag kan ges till arbetsgruppen.

Arbetsgruppen

Arbetsgruppen har månatliga möten. Samordnaren är sammankallande och varje myndighet som ingår har en kontaktperson i gruppen. I arbetsgruppen är fokus framför allt på de inskrivna deltagarna men här förs även generella diskussioner kring utmaningar i arbetet med de inskrivna.

Intervjuerna med koordinatörerna visar att de samverkande parterna är delaktiga i SIG genom att de kontinuerligt får information från verksamheten, om hur den fortlöper. Vid intervjuerna framkommer en uppfattning hos koordinatörerna att de är fria att i hög grad forma insatserna inom SIG. Detta sker dock i hög grad genom de diskussioner som förs i arbetsgruppen. Koordinatörerna använder gruppen för att söka stöd i arbetet med de enskilda om de ”kört fast”. De ger exempel på att det kan uppkomma misstankar som motiverar att polisen håller ”extra koll” på vissa individer. Polisen kan å sin sida lämna information om enskilda som kan vara viktiga för koordinatörerna att känna till. Koordinatörerna påtalar dock vikten av att hålla förtroendet för sig som inte har betydelse för samverkan. De stöttande samtalen, som verksamheten i stort bygger på, måste ske genom förtroende och tillit.

Från polisen medverkar sedan början av 2021 två personer i arbetsgruppen. De beskriver att medverkan i arbetsgruppen medför en ”mera aktiv roll” i det operativa arbetet. Från polisens sida beskrivs syftet med verksamheten främst vara att erbjuda samordnade insatser till de unga genom samverkan. Detta bör leda till ”rätt insatser och så få insatser som möjligt”. Genom en samordning tydliggörs vilken aktör som gör vad. Den avstämning som görs med socialtjänstens personal inom SIG, gällande vad som framkommer om de inskrivna i belastningsregistret, är ett annat moment som gör polisen delaktig i verksamheten.

Frivården beskriver att de klienter som är inskrivna går igenom vid arbetsgruppens möten, hur det går och om något behöver förändras samt att en uppdatering görs kring hur situationen är inom respektive samverkande verksamhet samt om någon förändring skett.

5.5.3 Ungdomarnas bild av samverkan

Genom intervjuerna med ungdomarna ges en bild av att de uppfattar SIG som en insats som i huvudsak ges från socialtjänsten. Den samverkan som koordinatörerna har med andra verksamheter kan bidra till stöd och hjälp. De intervjuade beskriver inte en konkret delaktighet denna samverkan. En av de unga påpekar att ”det var bara koordinatör jag hade kontakt med”, och inte med samverkande aktörer. En av de unga får i en intervju frågan om dennes inställning till olika myndigheter förändrats efter deltagandet i SIG. Den unge svarar:

Alltså, jag kan säga så här. Med frivården har jag inte kommit någonstans. När jag satt inne... med kriminalvården... ingen hjälp, ingenting alls, ingen utgång, ingenting. Men med SIG, kan jag säga, det öppnades många dörrar för mig. Och... jag är jätte-jättetacksam att jag fick vara med i det här. [Koordinator] skötte dom flesta kontakter med myndigheter, så man inte skulle behöva ha dom kontakterna och det blev missförstånd och såna saker.

Citatet visar hur den unge kunde hålla kontakten med olika samverkande aktörer, men främst genom koordinatörerna. Citatet är illustrativt för en av de intervjuade beskriver situationen om deltagande i samverkan, men liknande beskrivningar framkommer i fler intervjuer. Koordinatörerna förefaller ha en viktig roll i kontakter mellan olika myndigheter och aktörer.

Enligt intervjuerna finns en brist på förtroende till polismyndigheten från enskilda unga som innebär motstånd mot att etablera ett samarbete. I grunden handlar detta om att inte vilja ”göla ner på sina kompisar”, såsom det uttrycks i en intervju. En annan ungdom beskriver att om man ”pratar man med polisen så är man en golare”. Det framkommer inte i intervjuerna, hur man inom SIG arbetar för att påverka en ofta negativ inställning som ofta finns till myndigheter, framför allt till polisen. En av de unga uttrycker att ”polisen brukar inte glömma heller... en gång buse, alltid buse... så en gång kriminell, alltid kriminell... det är mentaliteten dom utgår ifrån”. När det gäller relationerna till olika myndigheter och aktörer kan det låta så här:

Jag fick ingen hjälp av polisen. Jag fick ingen hjälp av skolan eller... alla andra, kan jag säga, om man ska vara ärlig. Jag fick bara hjälp av socialen, inget annat... Bara socialen ser jag mera positivt.

Bland flera av de unga kan förhållningssättet, till särskilt polisen, upplevas som ett hinder för deras deltagande i samverkan. En av de unga uttrycker:

Man får träffa... poliser som är jättekaxiga. Jag var tvungen att höra dåliga ord och dåliga saker. Jag var under 16, när dom fick säga till mig ”din djävla tjuv”. Jag har aldrig glömt det här, fortfarande... Alla poliser är inte lika.

Att motivera till möten med enskilda polismän är viktigt för att få bort den skeptiska inställningen till polisen, något som kan beskrivas som att se människan bakom rollen och få insikt och i bästa fall respekt för myndigheten, enligt intervjuerna. En större närvaro av polis i SIG skulle kunna innebära flera möten för att motarbeta det förakt som många gånger förkommer riktat mot polisen men även mot andra samhällsaktörer.

5.6 *Professionalitet*

Samtidigt som fokus i SIG handlar om de unga deltagarnas villkor och förändring, så inbegriper arbetssättet ovillkorligen ett sammanhang inom vilket olika institutionella och professionella förutsättningar formar arbetet. I det följande ska vi göra några reflektioner kring detta.

Vi har tidigare beskrivit olika ramar och villkor som omgärdar framförallt koordinatorens professionella roller. Det har handlat om de vägledande dokumenten, hur deras arbete formas i relation till styrgrupp och arbetsgrupp och även hur unga deltagare beskriver koordinatorens arbete som kärnan i SIG. Verksamheten beskrivs som väl förankrad hos ledning vid intervjuerna med socialtjänst och polis, men inställningen kan uppfattas som ambivalent, utifrån krav på resultat i förhållande till resurser.

Den återkommande mest centrala delen i koordinatorens roll handlar om deras förmåga att skapa och arbeta med relationen och att genom detta påverka mot en förändring. Att bygga en relation, vid sidan av andra professionella metoder är viktigt, enligt intervjuerna. I detta arbetssätt kan det finnas olika delar som på vissa sätt går utanför ordinarie professionella ramar. Som vi tidigare lyft fram ses tillgängligheten och det upplevda personliga engagemanget som centralt. Därtill kan noteras att den professionella rollen i praktiken beskrivs handla om att sköta kontakter med samverkande aktörer och dessutom ”fixa” olika saker som underlättar i den unges livssituation. Detta vid sidan om det engagemang som sker i motiverande, vägledande och stödjande samtal.

Det här kan beskrivas, uttryckt av en av koordinatorena, som att ”flexibilitet, generositet, att våga gå utanför ramarna, anpassning till de behov av stöd som finns hos de inskrivna”, är det centrala i den professionella rollen. Att vara flexibel tidsmässigt beskrivs som betydelsefullt. Koordinatorerna är i olika grad tillgängliga även utanför kontorstid utifrån egna ambitioner. Att vara tillgänglig för föräldrarna tidigt på morgonen och för ungdomarna sent på kvällen är viktigt, säger en av dem. Att vara tillgänglig och arbete flexibelt beskrivs som viktigt för att genuint visa ett intresse och ambition att stötta ungdomarna till förändring.

Inom SIG menar man att ytterligare insatser inom socialtjänsten borde satsas på just dessa unga. Att göra livet mera förutsägbart beskrivs som en framgångsfaktor, detta menar man kopplas till omständigheter i livet som hänger samman med boende och sysselsättning men också med sociala relationer. För att nå detta bör samverkansparter ha en förmåga att kliva utanför fyrkanten, lämna rutiner och regler som kan innebära begränsningar ”vara ovala”, som en av koordinatorena uttrycker det. En vikt läggs vid att släppa förutfattade meningar om dessa unga och ge dem en chans att visa vad de kan och vill.

Att koordinera och välja lämpliga insatser för de ungdomar som är inskrivna, att ha en tät kontakt för att motivera till ett annat liv än ”det de lever nu”, beskrivs som grundläggande. Det kan exempelvis innebära att kontakta andra myndigheter eller verksamheter, exempelvis Kronofogdemyndigheter för en skuldsanering eller stöd för att bli inskriven vid Arbetsförmedlingen.

6 Slutsatser

Syftet med denna studie har varit att analysera faktorer som medfört att ungdomar erbjuds men även väljer att ingå i SIG, insatser och arbetssätt inom SIG, vad som uppfattas som värdefullt för en förändrad livsstil och slutligen analysera utfall av deltagande i SIG. Med detta syfte har vi haft ett särskilt fokus på arbetssätt och samverkan inom verksamheten. Syftet har vidare varit att förstå verksamheten och dess utformning för att på så vis värdera vilka arbetssätt som kan ge positiva resultat och utfall av deltagande i SIG. Detta har lett oss till ett intresse för hur målgruppen identifieras och hur enskilda rekryteras, hur arbete med ungas motivation går till och hur de ska rustas med förmågor, att ta till sig det stöd som erbjuds. Vi har undersökt vilka arbetssätt som framstår som särskilt effektiva när det gäller att lyckas med projektets ambitioner.

I det följande besvarar vi slutligt utvärderingens frågeställningar. Denna presentation av resultat struktureras utifrån undersökningen frågeställningar och diskuteras vidare i relation till vad som beskrivs i betänkandet som ligger till grund för verksamheten (SOU 2010:15) och i relation till de ambitioner som framgår i den manual och den aktivitetsplan som styr verksamheten i Linköping. Avslutningsvis diskuteras även resultaten i relation till några huvuddrag i den tidigare forskningen.

6.1 *Strategier för identifiering/rekrytering*

När vi har undersökt strategier för identifiering och rekrytering av unga har två frågeställningar varit vägledande: Hur identifieras de unga som bedöms vara lämpade att ingå i SIG? Vilka strategier används för att rekrytera unga till SIG?

I betänkandet beskrivs SIG som en lokal samverkansgrupp kring ungdomar i åldern 13 - 25 år med syfte att försöka förhindra nyrekrytering till kriminella nätverk eller för att motverka utveckling av en kriminell livsstil. Insatsen är även tänkt att bistå ungdomar som vill lämna kriminella nätverk eller lämna en kriminell livsstil. Detta stämmer väl med de intentioner som finns för verksamheten i Linköping. Här finns även ett fokus på unga kvinnor som fastnat i prostitution, men i hur hög grad detta vägleder rekryteringen har inte framkommit.

Identifiering av unga som skulle vara lämpade för SIG sker främst inom polis, frivård och socialtjänst. I betänkandet beskrivs att det är socialtjänsten som ansvarar för att välja ut de ungdomar som ska medverka. Behovet kan aktualiseras hos socialtjänsten genom exempelvis orosanmälan, vilket främst görs av personal inom skolan och polisen enligt intervjuerna. Det förekommer också att vårdnadshavare kontaktar socialtjänsten för att få stöd för sin son eller dotter. Frivården kan se att insatsen passar för unga som frigges eller för unga som döms till en frivårdspåföljd. Socialsekreterarna uppger att de som erbjuds insats bör vara motiverade för att förändra sin livsstil. Intervjuerna påvisar att yngre prioriteras framför äldre ungdomar. Utöver att de unga vistas i kriminella kretsar och/eller begår kriminella handlingar kan faktorer som användning av droger, att skolan fungerar dåligt eller inte alls eller att det är ”struligt” hemma, motivera att de erbjuds insatsen. Unga som uppfattas befinna sig i akuta situationer, exempelvis är utsatta för hot av andra kriminella kan prioriteras, liksom unga som vill lämna den kriminella miljön.

Trots en tydlig målgruppsbeskrivning i de vägledande dokumenten, så uttrycks vid intervjuerna med socialsekreterare, men även med polisen, ett behov av att tydliggöra vilka som insatserna ska riktas till. Vi noterar vid intervjuerna att här finns unga som inte är dömda tidigare, som inte finns i kriminella kretsar och som inte har problem med droger. Detta kan ses i ljuset av den förebyggande ambitionen som vägleder arbetet. I verksamheten i Linköping är det tydliggjort att ett *förebyggande arbete* ska ske i syfte att hindra nyrekrytering till kriminella gäng. Det har i övrigt inte framkommit att särskilda satsningar eller att ett uppsökande arbete sker för att identifiera unga som kan vara lämpliga att erbjudas insatser inom SIG.

Vid intervjuerna med koordinatörerna läggs ett stort fokus på möjligheten att ge stöd för att få ett tryggt boende och en sysselsättning. Bland deltagarna nämns detta som faktiska förutsättningar för att överhuvudtaget kunna lämna kriminella kretsar. Det beskrivs också att detta är något som konkret berörs vid inledande motivationssamtal med deltagarna. Flera av de unga menar att de gick in i verksamheten med ett löfte om att få hjälp med detta och valt att tacka ja till insatserna inom SIG av denna anledning.

Väl i verksamheten lyfts särskilt detta stöd men även stöd i myndighetskontakter fram som betydelsefullt för en förändring. Det har framkommit att vissa ungdomar kan ha svårigheter att tillgodogöra sig insatserna inom SIG, vilket kräver att mått av mognad då en betydande del sker genom samtal. Vid intervjuerna beskrivs detta men även motivation och vilja till förändring som viktiga förutsättningar för att kunna tillgodogöra sig insatserna vilket då även blir de variabler som kännetecknar de ungdomar som har störst chans att tillgodogöra sig insatserna.

6.2 *Innehåll och arrangemang av insats*

Analysen av innehållet och sätten på vilka SIG arrangeras har tagit avstamp i två frågeställningar: Hur bedrivs arbetet med SIG för de unga som ingår? Vad för slags lärande- eller utbildningsinsatser ingår i SIG och hur arrangeras de?

I likhet med vad som förs fram i betänkandet är det i Linköping socialtjänsten som sköter kontakten med ungdomen. Det sker under insatsens gång i huvudsak genom koordinatörerna. Betänkandet visar också att det praktiska arbetet i SIG utformas genom regelbundna möten där berörda myndigheters representanter och deltagande individer deltar, under socialtjänstens ledning. Kontinuerliga möten sker på såväl ledningsnivå som på en mera operativ nivå där verksamheten diskuteras, formas och följs upp. I Linköping representeras de involverade samverkansparterna i styrgrupp och i arbetsgrupp. Mötet med de inskrivna sker i huvudsak genom koordinatörerna.

Arbetet runt individen ska dokumenteras i en åtgärdsplan, enligt beskrivningen i betänkandet och enligt vägledande dokument för SIG-verksamheten i Linköping. Här ska framgå hur samtliga berörda, exempelvis socialtjänst, polis, grund- eller gymnasieskolas representanter, personal från behandlingshem för att nämna några, ska bidra utifrån den unges behov. I verksamheten i Linköping beskrivs, vid intervjuerna, hur en kartläggning genomförs av den unges situation. En rad metoder används här för att bedöma behov av insatser, riskbeteende men även motivation till förändring. Kartläggningen görs även genom ett nätverksarbete, där familj, vänner och myndighetspersoner kontaktas. Information inhämtas från misstanke- och belastningsregistret, enligt verksamhetens manual. Det har dock inte framkommit att det finns rutiner för att denna kartläggning och åtgärdsplanen dokumenteras. Endast i ett fall nämndes vid intervjuerna med de inskrivna att mål dokumenterats för deltagandet i SIG och som också följdes upp.

Stöttande samtal inriktas mot primära behov som bostad, arbete och att få ordning på ekonomin samt sekundära behov som att förbättra nära relationer och kontakter med myndighetspersoner samt att förstå och acceptera samhällets normer, förväntningar och krav. Ett fokus finns också på att uppnå en tillfredsställelse med livssituationen och att tro på sig själv. SIG och koordinatörerna beskrivs som mycket drivande för att skapa sysselsättningsmöjligheter till de inskrivna, bland annat genom de ferieplatser som erbjuds under sommaren. Attityder till droger berörs i samtalen och om det finns behov av insatser mot ett beroende ges detta i samverkan med annan verksamhet i form av riktade insatser.

De intervjuade ungdomarna ger en bild av att insatserna inom SIG består av möten och samtal. Samtal och relationer mellan deltagare och koordinatörer betonas, med fokus både som medel för förändring och som ett mål i sig.

Det framstår som att delar av programteorin tar liten plats i det praktiska och vardagliga arbetet med unga. Samtidigt visar det praktiska och vardagliga arbetet på betydande värden i arbetet, där inte minst relationen mellan de som arbetar i SIG och de unga på en rad olika sätt hjälpt unga till en bättre tillvaro i livet i allmänhet. Även om detta arbete inte alltid uttryckligen följer de metoder, aktiviteter och arbetssätt som föreskrivs i de vägledande dokumenten finns flera exempel på att arbete i nära relationer mellan företrädare för SIG och de unga lett till en bättre livssituation. I detta arbete har den personliga relationen beskrivits som särskilt betydelsefull. Det handlar om relationer som präglas av tillit och kontinuitet. Relationerna visar sig kunna skapa förtroende för socialtjänsten och andra aktörer i samhället. Socialt arbete, hur väl utformade och beprövade metoder de än följer eller tar avstamp i, tar alltid form i de kontextuella sammanhang, på de platser och med de människor där de utspelar sig i vardagen. Det är denna utformning som måste placeras i ljuset för uppföljning och utvärdering av arbetssätt och resultat. För att värdera insatserna i SIG har relationen mellan den unga och koordinatören varit väsentlig, och relationerna har möjliggjort samtal kring ungas plats i samhället och de ungas egen värde/tro på den egna förmågan. I flera fall lyfts det faktum att en viss mognad och möjlighet att medverka och ta till sig dessa samtal som en förutsättning för ett positivt utfall av de insatser som ges i verksamheten.

Inom SIG beskrivs inte verksamheten uttryckligen i termer av lärande och utbildningsinsatser, men innehållet i vägledning, stöttning och samtal handlar återkommande om att deltagarna ska lära sig olika saker eller rustas med olika förmågor för att själva kunna förändra sin livssituation. Den påverkan som sker i mötet mellan inskrivna och koordinatören kan beskrivas just som lärande.

Det är framträdande att olika insatser görs för att deltagarna ska göra aktiva och delaktiga i denna process, men det är också tydligt att flera av de inskrivna har behov av mer grundläggande stöd i vardagen där koordinatörerna behöver ta en mer framträdande och aktiv roll i att "fixa" och styra upp olika saker i de ungas liv. Detta kan i sin tur möjliggöra att de unga överkommer olika hinder och får förutsättningar att förändra sin livssituation. Koordinatorerna har i många fall initierat och ofta också varit de som tagit myndighetskontakter viktiga för ungdomen. I detta väcks förstås också tanken på det övervägande som måste ske för att den unge i framtiden ska vara rustad att själv ta dessa kontakter.

En ambition hos koordinatörerna har också varit att skapa förutsättningar för de unga att utveckla förhållningssätt som accepterar samhällsordning och bestämda normer. I flera intervjuer framkommer en bristande respekt för Polismyndighetens roll och agerande. I uppföljningen noterar vi att initiativ till möten med enskilda poliser intas för att påverka detta synsätt.

6.3 *Delaktighet och inkludering*

Analysen av delaktighet och inkludering har tagit två frågeställningar som utgångspunkt: Hur får de unga som deltar i SIG möjlighet delaktighet, självbestämmande och inkludering? Hur etableras tillit mellan de unga som deltar och andra aktörer i SIG?

Enligt intervjuerna med koordinatörerna och de intervjuade samverkansparterna är ungdomarna i stort delaktiga i kartläggningen. Samtalen med ungdomarna berör deras egna tankar om framtiden, önsknings, visioner men också ungdomarnas resurser, kompetens och vilja.

Insatserna beskrivs av de intervjuade ungdomarna som en process som framförallt består av samtal. Den planering som gjorts inledningsvis har oftast inte varit skriftlig och den kommenteras i huvudsak inte i intervjuerna. På frågan om de uppfattade att de kunnat påverka hur insatserna utformats och genomförts framkommer att en dialog fördes och att deltagare och koordinatör. Det påpekas i flera intervjuer att insatserna var frivilliga.

Det kan vidare noteras att flera av de unga som deltagit har haft stora behov av hjälp och stöd för att nå fram till en position där de själva kunnat förmås att vara delaktiga, självbestämmande och kännas sig inkluderade. Att ”fixa” eller hjälpa de inskrivna med grundläggande stöd i de ungas vardag kan vara ett sätt att möjliggöra för de unga att mer fördjupat engagera sig i sitt eget förändringsarbete.

Vi kan också notera att det framförallt krävs relativt högfungerande ungdomar för att de tillämpade arbetsätten i SIG ska framstå som rimliga, när det gäller sådant som att kunna delta på möten och genomföra planerade insatser samt att ungdomarna själva ska kunna och vilja vara delaktiga i beslut och planering.

Tidigare studier av SIG har berört värdet av att skapa en känsla av egen förmåga hos deltagaren, att genom respektfulla, relationsskapande samtal skapa en förståelse för att tidigare livsval kan påverka möjligheterna senare i livet. Tidigare uppföljningar tyder på att relationer mellan professionella och ungdomar är den avgörande faktorn för att SIG ska lyckas med socialt förändringsarbete (Socialstyrelsen 2020). Inom SIG i Linköping har koordinatören en tät kontakt med deltagaren. Tillit och förtroende beskrivs som en förutsättning för att ta till sig och fullfölja insatserna. Flera av de intervjuade deltagarna beskriver just känslan av förtroende och personligt engagemang i relation till koordinatörerna. De unga som intervjuats menar i de flesta fallen att detta lett till att kontakten kännetecknats av respekt och tillit. Koordinatorerna beskrivs med fokus på deras envishet, beslutsamhet och tro på att det finns möjligheter till förändring till ett bättre liv hos deltagarna. Här har också frågan om tillgänglighet noterats. Att koordinatörerna uppfattas som tillgängliga för de unga innebär att de unga känner tillit och att de uppskattar koordinatörernas engagemang.

6.4 Organisatorisk samverkan

När vi har undersökt organisatorisk samverkan och hur den tar form i SIG i Linköping så har följande två frågeställningar varit vägledande: Hur arrangeras samverkan mellan olika aktörer i SIG? Vilken betydelse har samverkan mellan olika samhällsaktörer för de unga som deltar i SIG?

Enligt betänkandet är det socialtjänsten som tar kontakt med berörda myndigheter, aktörer och organisationer som behöver vara med i arbetet runt den unge samt ansvarar för det löpande arbetet och uppföljning. Detta stämmer väl med den bild vi fått av verksamheten i Linköping. Samverkan sker i de strukturerade forum där de samverkande parterna kontinuerligt möts, i styrgruppen och i arbetsgruppen. Här ges information om hur verksamheten fortlöper men också generella diskussioner förs kring utveckling av verksamheten men också om svårigheter i arbetet med de inskrivna. Information kring de inskrivna kan utbytas och diskuteras, exempelvis mellan socialtjänst och polis.

Framförallt polis och skola nämns som de som uppmärksammar och anmäler problem hos enskilda unga, vilket ofta genom en orosanmälan leder till att insatser i SIG erbjuds. Vi konstaterar att samverkan är av stor betydelse redan här. Genom samverkan kan de ungdomar som är i behov av insatsen snabbt uppmärksammas. En samstämmig bild framkommer vid flera intervjuer om att denna grupp unga högst troligt uppmärksammats långt tidigare av olika myndigheter och att tidigare insatser kunnat förhindra den destruktiva situation många av dem befinner sig i. Utvärderingen visar att det är socialsekreteraren som i samverkan med koordinatörerna bedömer att SIG kan vara en lämplig insats för respektive ungdom. De uttrycker, trots en väldefinierad målgrupp i styrande dokument och i betänkandet, att den är otydligt. Samma reflektion ges vid intervjuer med polisens företrädare. Vi menar att detta snarare berör vikten av att vid samarbete och samverkan nå en samsyn och att dela de värderingar som verksamheten bygger på.

Det har inte framkommit att insatserna sker genom samverkan i den meningen av fler myndigheter samtidigt träffar deltagaren. Den samordning av insatser som sker handlar om att tydliggöra vilken myndighet eller aktör som gör vad. Det framkommer att de som är inskrivna i verksamheten kan ha en smidigare väg in till de samverkande myndigheterna, att de unga på tidigare stadie kan få tillgång till insatser som ges hos exempelvis Arbetsförmedlingen. Verksamheten bygger på att övriga aktörer finns med och bidrar med sina kunskaper för att säkerställa att insatserna blir effektiva. Här framkommer även att samverkan har ökat förståelsen för respektive myndighet och samverkande aktör.

Deltagarna uppfattar SIG som en insats som i huvudsak ges från socialtjänsten. Den samverkan som koordinatörerna har med andra verksamheter kan bidra till stöd och hjälp. De intervjuade beskriver inte en konkret delaktighet i denna samverkan, vilket innebär att koordinatörerna själva har kontakt med andra myndigheter, som deltagaren givit sitt medgivande till. En ambition inom verksamheten är att förbättra ungdomarnas inställning till och respekt för andra myndigheter och samhällets spelregler i stort. Denna påverkan sker i huvudsak genom de samtal som förs mellan deltagare och koordinatör och har i regel inte involverat andra huvudmän.

Sammanfattningsvis konstateras att samverkan framförallt sker vid uppmärksamhet av unga i behov av insatser för att motverka att de hamnar i kriminella kretsar eller för att kunna lämna kriminalitet. Samverkan sker operativt genom diskussioner som för i arbetsgrupp/styrgrupp om arbetet generellt men också kring de enskilda unga som är inskrivna. På detta sätt beskrivs att ett skyddsnet i viss mån byggs upp. Övrig samverkan sker främst genom koordinatörernas kontakter med andra myndigheter, i syfte att påverka ungdomarnas situation positivt. De exempel som getts handlar om kontakter med polis, skola, bostadsbolag, handläggaren inom ekonomiskt bistånd, vårdgivare, aktuella behandlingshem och fängelse.

Vi kan konstatera att den samverkan som utarbetats för SIG i Linköping sker på en såväl organisatorisk som operativ nivå. I strukturerade forum diskuteras grunderna för samverkan som omsätts i praktisk verklighet på operativ nivå. Styrning och struktur är viktiga förutsättningar för en lyckad samverkan men också en grundläggande samsyn. (Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen 2007).

6.5 Värdering av utfall

En viktig del av undersökningen har handlat om att värdera utfallet av SIG som intervention. Det har vi gjort med utgångspunkt i följande frågeställningar: Vilka faktorer kan värderas som avgörande för utfall av deltagande i SIG? Vilka faktorer är viktiga för möjligheterna att SIG ska leda till sina mål och ambitioner?

Den kvantitativa analysen ger inte tillfredsställande svar på denna frågeställning. Inga tydliga mönster kan utläsas ifråga om vilka individer som upphör med brott och/eller varför de upphör med detta. Vi bedömer att den enskilt viktigaste mekanismen i SIG som kan leda till förändring handlar om vägledande relationer till koordinatörerna. Därtill kan vi notera den betydelse som de deltagande ungdomarna och flera av de medverkande i SIG tillskriver arbete och sysselsättning samt en ordnad ekonomi.

Koordinatorerna, lägger vikt i sina samtal på tillit till samhället och om att våga tro på att det finns möjligheter att leva ett annat liv, enligt intervjuerna. Här påtalas ett tydligt behov av samordning av insatser mellan olika aktörerna (Socialstyrelsen 2020). Hjälp och stöd på mer grundläggande sätt i deltagarnas vardag kan också ha positiva effekter, men då framförallt med indirekta effekter på det som i de vägledande dokumenten framställs som fokus i SIG, det vill säga den egna förändringsprocessen.

Återkommande hos deltagarna är betydelsen av att nå ambitionen som presenteras vid introduktionen, om att SIG kan ge lämpligt stöd för att kunna få ett eget boende och sysselsättning eller att slutföra utbildning. Framför allt läggs i flera intervjuer stor vikt vid sysselsättning, helst ett jobb. Ett jobb ger bekräftelse, håller tankarna bort från kriminalitet och ger möjlighet till självständighet genom att kunna tjäna sitt uppehälle.

Utöver arbetssätt och metoder inom SIG framstår vissa förutsättningar hos deltagarna som särskilt viktiga för att insatsen ska leda till måloppfyllelse. Vid intervjuerna beskriver några av de unga att de fullföljt missbruksvård och fler att de valt ett liv utan alkohol och droger. Flera av de intervjuade beskriver att de brutit med kriminella, ”dåliga”, vänner, vilket varit en förutsättning för att kunna lämna en kriminell livsstil. Ett kommande avtjänande av en fängelsedom har beskrivits som ett hinder för motivation till förändring. De som förutsätts att lyckas bäst är de som är motiverade att ta emot stödet och inte har väntande domar, enligt socialsekreterarna och enligt intervjuerna med ungdomarna. Det är även lättare att lyckas för de ungdomar som ännu inte utvecklat en kriminell livsstil. De är oftast yngre.

När vi analyserat det kvantitativa material noterar vi att den andel av de inskrivna unga som begått brott inom tre år efter utskrivning och/eller efter tre år efter utskrivning, är mellan ungefär 75 procent och 85 procent. Bland de unga som döms för brott efter utskrivning så är olika former av narkotikabrott vanligt förekommande. I en urvalsgrupp (utskrivna under 2018) så har en tredjedel dömts till fängelse för brott som begåtts inom tre år efter utskrivning.

Det kvantitativa empiriska materialet har litet förklaringsvärde för hur väl insatsen SIG i Linköping fungerar. Det kan framstå som att antalet domar efter utskrivning bland de som deltagit i SIG är hög. Men detta, menar vi, kan inte ses som ett mått på hur väl insatsen SIG fungerar. Den grupp av unga som utgör målgrupp har en hög brottsaktivitet och de lever under komplexa livsvillkor i allmänhet. Detta vilket gör alla former av socialt arbete och insatser för förändring mycket utmanande.

En rad viktiga reservationer kring sådana slutsatser har redovisats i rapporten och behöver inte upprepas. Men det behöver betonas att värdet av även ett svagare resultat, där unga från den aktuella målgruppen upphört med kriminella aktiviteter, minskat sin kriminalitet eller begått mindre allvarliga brott, är stora och betydelsefulla resultat av SIG som insats. Det är värt att poängtera de stora värden av verksamheten som flera av de unga deltagarna har givit uttryck för. Med dessa reservationer sammantagna menar vi ändå att redovisningen av det kvantitativa materialet ger information och bakgrund för att förstå SIG, dess målgrupp och sammanhang. Men vi manar till stor försiktighet i fråga om hur dessa kvantitativa data tolkas.

Enligt verksamheten manual ska ett skattningsformulär användas, *Feedback Informed Treatment* (FIT), för att mäta effekter av insatser och klientens nöjdhet med samarbete och relationer i SIG. Det har inte framkommit att detta tillämpas varför föreliggande utvärdering inte tillförts detta material.

Vi kan avslutningsvis konstatera att en stor del av de unga som deltagit i SIG återfaller i brottslighet, men att detta, i sig, inte säger så mycket om huruvida SIG är framgångsrikt eller inte för att få unga att lämna brottslighet. Det är problematiskt att avgöra då gruppen av deltagare inte minst präglas av långt framskriden brottslighet och komplexa livsvillkor i övrigt. Vi har lyft fram särskilt hur arbetet med SIG präglas av relationsbaserat socialt arbete. Det är genom relationsbaserad vägledning och genom grundläggande stöd och hjälp i vardagen som insatsen kan bidra till att unga lämnar livsvillkor präglade av kriminalitet. Detta fokus är visserligen en del av hur SIG tar form på fler platser än i Linköping, men är till betydande del utmärkande för den lokala versionen av SIG såsom den utvecklats lokalt i Linköping.

6.6 *Reflektioner i relation till tidigare forskning*

För att avslutningsvis återknyta till några av de viktiga teman som berörts ifråga om tidigare forskning, så vet vi att kriminaliteten bland ungdomar minskat över tid, dvs då den unge blir äldre, oavsett insats från socialtjänsten (Socialstyrelsen 2017). Det är alltså erkänt svårt att påvisa effekten av en specifik insats.

Vi vet att en rad villkor i ungas liv har mer påverkan på upphörandeprocesser än just insatser för exempelvis beteendeförändring. Vi vet också att erfarenheter av fattigdom och social utsatthet, särskilt tidigt i livet, utgör en riskfaktor för brottslighet senare i livet. Brottsprevention behöver förstås i bredare socialpolitiska termer, med fokus på att minska grupper av barn och unga med sådana erfarenheter och uppväxtförhållanden. Dessutom handlar brottsprevention på individnivå inte minst om att se till att så få unga som möjligt får en skolgång som präglas av misslyckanden och låga betyg. Att förebygga detta innebär att minska den grupp av unga som har en högre risk för att ägna sig åt brottslighet. Arbete med brottsprevention kan därmed präglas av kompensation för tidigare misslyckanden och nya chanser. Särskilt satsningar för att hindra ekonomisk utsatthet, möjliggöra skola och utbildning för unga och understödja sysselsättning för unga bör ses som förebyggande av brottslighet.

Liksom i tidigare studier (Socialstyrelsen 2020) tyder vår studie att relationen mellan den professionelle och ungdomen har en stor, eller till och med, avgörande betydelse i förändringsarbetet. Även i denna uppföljning kan vi se att den nationella vägledningen för verksamheten i stort styr hur verksamheten i Linköping utformas. Ungdomarna har i likhet med andra verksamheter enligt denna modell har eller har haft en livssituation som kännetecknas av kriminalitet i relativ tidig ålder och i flera fall missbruk. Ett påtagligt problem har varit bostadslöshet och brist på sysselsättning/försörjning. Dessa är faktorer som starkt bidrar till ohälsa och social problematik senare i livet.

7 Avslutande reflektioner

Avslutningsvis ska vi lyfta fram några reflektioner som kan tas vidare i fortsatta diskussioner om utvärdering av brottsförebyggande insatser med fokus även på de sammanhang där de utförs.

7.1 *En översiktlig diskussion om brottsprevention*

En reflektion att göra handlar om hur det är alldeles för enkelt att värdera en insats, eller socialt arbete, utifrån en instrumentell syn på huruvida eller i vilken grad en intervention lett till ett önskat utfall. Även i de fall där interventionen inte givit önskat utfall för den enskilde, bidrar insatser till att visa ambitioner, närvaro och tillit för den unge och för andra i den unges närhet, som på ett mycket konkret sätt visar olika slags inkluderingsambitioner för grupper i befolkningen som på olika sätt lever liv som ofta präglas av exkludering. Det är begränsat att värdera det oupphörliga inkluderingsarbetet som ett avgränsat instrument för den enskildes förändring utan att samtidigt rikta blicken mot det som en demokratisk inkluderingspraktik som ger unga möjligheter, även hos de som på olika sätt gjort sig skyldiga till allvarlig brottsaktivitet. Sådant inkluderingsarbete är centralt för upprätthållandet av en social och demokratisk samhällsordning.

Med det sagt kan ytterligare reflektioner göras kring det sammanhang inom vilket SIG bedrivs och den instrumentella nyttan av insatser för brottsprevention. Det handlar bland annat om det fokus på individers förändring och förändring av livssituation som präglar SIG och liknande verksamheter. Som brottspreventiv insats riktar SIG in sig på enskildas väg bort från kriminalitet och droger, genom vägledning och förändring av den enskildes sätt att förhålla sig till sig själv och till sin omgivning. Det är ambitionen i de dokument som granskats och det är en återkommande ambition som framkommer i de intervjuer som genomförts och analyserats. Det är en individualiserande utgångspunkt som framställer *risk* i termer av den enskildes möjligheter och vägval. Det är den enskilde som ska vägledas till att med egna förmågor förmås att forma en egen aktiv livsstil som inte innebär droger eller kriminalitet. Detta fokus kan vara problematiskt. Föreställningen om val och motiv begränsar blicken ensidigt mot brottsliga individer som intentionella subjekt, och mindre mot de sociala villkor som skapar en mer eller mindre god miljö för brottsliga aktiviteter. Med andra ord begränsar ett fokus på individens val och motiv förståelsen av brottsaktiviteten kopplat till den sociala kontexten.

Här blir dessutom förståelsen av de problem som ska åtgärdas problematisk i det avseendet att man vill bland annat ”stoppa nyrekrytering till kriminella *gäng*”. En sådan ambition förutsätter förekomster av gäng, det vill säga mer eller mindre formaliserade grupperingar med viss tillhörighet och gemenskap. Samtidigt vet vi att de brottsliga handlingar och aktiviteter som associeras till den kriminalitet som tillskrivs gäng, begås av unga människor som inte nödvändigtvis ser sig själva som del i sådana gäng, utan där relationer till andra brottsaktiva är mer tillfälliga och lösliga. Detta bekräftas också i våra intervjuer. I organisationsteoretiska sammanhang kan en slags rörelse beskrivas i termer av hur organisationer kan förstås som *institutioner*, *nätverk* eller *aktiviteter* (Ekholm & Holmlid 2021). Föreställningen om gäng innebär i detta avseende en slags institution med mer eller mindre klara gränser för vilka relationer eller aktiviteter som utspelar sig inom en institution (Hallsworth 2013). Att se på gäng som nätverk innebär att betona hur de tar form i mindre centraliserade eller formella relationer mellan människor, men ändå med en viss avgränsande gemenskap. Att betona aktiviteter innebär i kontrast till de ovan skisserade förståelserna att unga människor alltid befinner sig i en mångfald av olika och föränderliga relationer och gemenskaper, där det är just aktiviteterna som definierar de relationer som uppstår som tillfälliga händelser. Det innebär att unga – individer – som lever sina liv i miljöer med hög brottsaktivitet, återkommande riskerar att etablera lösliga och tillfälliga relationer till andra unga vars livsstil präglas av droger och kriminalitet, vilket utgör en risk för brottsliga handlingar. Sådant brottsaktivitet, oavsett allvar i brottsligheten, behöver förstås i termer av *aktivitet*

snarare än tillhörighet till ett *gäng* (som nätverk eller institution). Unga människor är aktiva i olika sammanhang och i olika relationer, i skola, i fotbollslag, i kompiskretsar, i familjesammanhang, de möter olika människor, formar olika vänskapsband och relationer som aktualiseras i olika aktiviteter. Det ska emellertid sägas att talet om ”gäng” inte är särskilt tydligt ifråga om SIG:s arbete utöver hur de formella ambitionerna uttrycks i de vägledande dokumenten.

I ett samhälle som präglas av en långt framskriden segregation, begränsas dessa relationer i en avsevärd mening, inte minst till att utgöras av relationer till andra med livsvillkor präglad av liknande risker. Ett brottspreventivt arbete skulle i det avseendet snarast inriktas mot att minska möjliga tillfällen eller risk för brottsliga aktiviteter. En sådan syn på brottsprevention skulle behöva ta som utgångspunkt en delvis annan förståelse av *risk* än den som skisserats ovan. I socialpolitiska termer har välfärdsinsatser historiskt särskilt tagit risk på befolkningsnivå som utgångspunkt, det vill säga insatser för hela populationer med strategiska effekter i termer av att minska antalet tillfällen eller möjligheter utslaget över befolkningen att ägna sig åt exempelvis kriminella aktiviteter.

Hallsworth (2013) har till och med argumenterat för att brottslighet kan förstås som *rhizomatisk*, det vill säga som icke-organiserade aktiviteter som uppstår spontant och relativt oplanerat, när förutsättningarna för brott finns i omgivningen. På det sättet blir interventioner för att få unga att lämna ”gäng” problematiska i det att det sällan finns särskilt organiserade gäng att lämna eller planerad brottslighet att upphöra med för den enskilde. Det är i det avseendet heller inte den enskilde individen som behöver underkastas förändring, utan hela den sociala miljö och omgivning – av exempelvis fattigdom och utbildningsmisslyckanden hos hela befolkningsgrupper – som hindrar eller mildrar brottsliga aktiviteter och spridning av dessa. Brottsprevention kan i det perspektivet mer förstås i termer av att hindra risk i den sociala miljön, än om att få enskilda att förändra sin livsstil. Det är rimligt att tänka sig dessa perspektiv som kompletterande av varandra. Insatser riktade mot identifierade individer är naturligtvis alltid viktiga i arbetet med att förhindra och förebygga brott. Men samtidigt måste brottsprevention även handla om att bygga ett samhälle där breda befolkningsgrupper skyddas mot risk och minskar risken att få tillfälle att begå brott, genom tillgång till utbildning, boende, sysselsättning och insatser mot fattigdom.

Om vi vidare lyfter blicken och reflekterar kring samverkan och hur den tar form i SIG i Linköping, så finns några saker som kan noteras och diskuteras. I genomgången och i slutsatserna påpekas återkommande hur SIG i praktiken tar form inom ramen för socialtjänstens arbete och polisens roll som viktig samverkansaktör utgörs av identifiering av unga och aktivitet i styrning, rapportering av verksamheten. Samtidigt är det helt tydligt vilken roll polisen har i det relationsbaserade sociala arbete som tar form i samspelet mellan koordinatörerna och de unga deltagarna. Här finns potential att utveckla arbetet och skapa fler interaktioner mellan polis och unga deltagare, där de unga är aktiva i och delaktiga i sådana möten. Genom detta påverkas den unges inställning till inte bara polisen som myndighet, utan även till rättssamhället i stort, vilket ses som mycket relevant för de ambitioner som finns inom SIG.

Frågan om arbetssätt, såsom relationsbaserat socialt arbete, och hur samverkan tar form lokalt, är centrala aspekter av hur en insats formas efter lokala institutionella villkor. Verksamheten SIG tar i praktiken form i det lokala, beroende på institutionella villkor och personliga/professionella resurser. Det är svårt med ”implementering” av en befintlig idé om vad SIG ska vara. Det är inte nödvändigtvis en brist att en social insats eller verksamhet formas efter de lokala möjligheter och behov som finns där verksamheten bedrivs. Det skapar möjligheter att bedriva socialt arbete efter villkor hos de professionella och hos de unga som deltar i insatsen. Men det illustrerar samtidigt att SIG inte kan förstås som *en* (1) intervention, utformad i specifika styrdokument och modeller enligt bestämda ideal, utan som ett varierat socialt arbete med unga lokalt i samarbete med olika samhällsaktörer där särskilt socialtjänstens och polisens roll framstår som viktig. Det är de lokala villkoren som avgör hur interventionen tar form i praktiken.

Här vill vi återigen rikta blicken mot det relationsbaserade sociala arbete som bedrivs inom SIG i Linköping, då specifikt mellan den unga och koordinatören, behandlaren. Men det skulle kunna vara relationsskapande på liknande sätt även med andra aktörer, såsom polisen, vilket vi, som sagt, ser som särskilt värdefullt för att också påverka den unges syn på samhället och dess ordning i stort. Vi vill vi rikta ljuset mot värdet och betydelsen av insatserna inom SIG, såsom det uttrycks hos flera intervjuade, både professionella och deltagare. Enligt vad som här har framkommit bidrar dessa till hjälp, stöd och vägledning för unga att för att förändra en utsatt och destruktiv livssituation – och det är även där den stora utvecklingspotentialen finns.

7.2 *Slutord*

Utvärderingen av Sociala Insatsgruppen i Linköping, SIG, har genomförts på uppdrag av Linköpings kommun och Linköpings universitet med ekonomist stöd av Brå. Utvärderingen har initialt genomförts i samarbete med styrgrupp och samordnare i SIG, samt med koordinatörer för att fastställa vilka tjänstepersoner som var lämpliga intervjuas och för att få kontakt med ungdomar som deltagit eller deltog i verksamheten. Genom ett gott stöd från verksamheten och framförallt från de personer vi hade som ambition att intervjuas har uppdraget kunnat fullföljas. Vi menar att vi kunnat besvara de frågeställningar och nå det syfte som formulerats i uppdraget. I vad som framkommit i våra analyser finns naturligtvis nya frågor som kan ge uppslag till ytterligare analyser som ytterligare kan ge värden för att ytterligare utveckla metodik och arbetssätt inom den Sociala insatsgruppen.

Referenser

- Bacchi, C. (2009). *Analysing policy: What's the problem represented to be?* Frenchs Forest: Pearson.
- Barnombudsmannen, BO. (2015). *Man är inte sina handlingar - Ungas röster om att medverka i sociala insatsgrupper*. Stockholm: Barnombudsmannen
- Braun, V. & Clarke, V. (2008). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Brå (2011). *Handläggningstider i rättskedjan. Resultat för några centrala brott. Rapport 2011:3*, Brå.
- Brå (2021). *Strategiska brott bland ungdomar på 2010-talet – och faktorer av betydelse för att lämna ett kriminellt liv. Rapport 2021:5*. Brå, Stockholm.
- Bäckman, O., Estrada, F., Nilsson, A. & Shannon, D. (2013). *Unga och brott i Sverige. Underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Dahlstedt, M. & Ekholm, D. (2018) Den sociala exkluderingens mekanismer (47–68). I: Dahlstedt, M. (red) *Förortsdrömmar: Ungdomar, utanförskap och viljan till inkludering*. Linköping Studies in Social Work and Welfare 2018:3.
- Danermark, B. (2000) *Samverkan – Himmel eller helvete?* Växjö: Gothia
- Ekholm, D. & Holmlid, S. (2021). Organisering och samverkan. I: Dahlstedt, M. & Ekholm, D. (eds.). *Idrottens kraft? Ungas livsvillkor och ojämlikhetens problem i en segregerad stad* (117–148). Lund: Studentlitteratur.
- Engdahl, O. & Lindgren, S-Å. (2021). *Varför begår människor brott? Samhälls- och beteendevetenskapliga svar på kriminologins grundfråga*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, B.G. & Karlsson, P-Å. (2022). *Att utvärdera välfärdsarbete*. Malmö: Gleerups.
- Estrada, F. & Nilsson, A. (2011). *Fattigdom, segregation och brott i Alm m. fl* (red). *Utanförskap*. Dialogos och Institutet för Framtidsstudier.
- Hallsworth, S. (2013). *The gang and beyond*. New York: Palgrave Macmillan
- Johansson, K. & Kangasvieri, N. (2015) *Att motverka kriminalitet genom samverkan – Studie av social insatsgrupp i Linköping*, Linköpings Universitet Centrum för kommunstrategiska studier University Electronic Press, 2015
- Linköpings kommun (2017). *Aktivitetsplan Social Insatsgrupp (SIG)*. Styrgruppen för sociala insatsgruppen. Diarienummer: SN 2017–303

Linköpings kommun (2020) Sociala Insatsgruppen: *Manual*. Reviderad: 2020-02-12

Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen (2007) *Strategier för samverkan – kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa*. Västerås: Edita Västra Aros.

Nilsson A. & Estrada F. (2009). Kriminalitet och livschanser. *Uppväxtvillkor, brottslighet och levnadsförhållanden som vuxen*. Arbetsrapport 2009:20, Institutet för Framtidsstudier.

Rikspolisstyrelsen (2014) Sociala insatsgrupper. Polisens verksamhetsstöd, informationsenheten.

Sarnecki, J. (2003). *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.

Sarnecki, J. (2017). Utvärdering av Sociala insatsgrupper 20–29, Rinkeby-Tensta, Slutrapport. Stockholms universitet; 2017

Socialstyrelsen. (2016a). Social insatsgrupp - Lokal samverkan för att förhindra ungdomar från att begå brott. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen. (2016b). Utvärdering av samverkansformen sociala insatsgrupper - delredovisning av ett regeringsuppdrag. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2017). Utvärdering av social insatsgrupper - effekter för individen Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2020). *Studier om sociala insatsgrupper - Resultatuppföljning av ungdomar i SIG och utveckling av lovande arbetsformer*

SOU 2010:15. *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp*. Betänkande av Utredningen mot kriminella grupperingar

Wedel, J.R., Shore, C., Feldman, G. & Lathrop, S. (2005). Toward an anthropology of public policy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 600(1), 30–51.

Wollter, F. & Oscarsson, L. (2018). Utvärdering av sociala insatsgrupper i Stockholms län: Botkyrka, Stockholm och Södertälje. Ersta Sköndal Bräcke Högskola.

Vainik, A. (2012). Uppföljning av implementering av sociala insatsgrupper i Stockholms län. Framgångsfaktorer och utvecklingsmöjligheter. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.